

RĂVAȘUL

Editor și redactor resp.
Petru P. Barițiu

Adresa: Cluj, Jókai u. 6.
Abonamentul pe 1 an 10 cor.
pe o jumătate de an 5 cor.

Intemeietorul revistei:
Dr. E. Dălanu.

In alte lumi.

Plăpânde doruri înserate ~
Îmi calcă genele 'n neștire
Și gândul meu pribeag adoarme
În mistică nemărginire.

Un cânt pe-a îngerilor harfe
Îngână sferele albastre
Și văd în taine 'nmormântate
Lăcașurile sorții noastre.

Mă 'nalță visurile nopții
În feeriile de stele,
Pe unde 'n larguri să resfață
Rotirea gândurilor mele.

Gu porți în aur ținuite
Să-'nalță un palat departe,
Ce-ascunde rosturile vieții
Și ce e dincolo de moarte.

Plăpânde doruri în risipă
Din trista plângerilor vale,
Știi voi, că nu-i nimic în viață,
Ca visul lumii ideale!?

A. Batruș

Din

„Monografia parohiei gr.-cat. a Hațegului.“

Locul cel mai însemnat și centrul vieții politice, administrative bisericești și culturale din acest ținut, după cum arată număroasele dovezi și documente vechi, de mai multe sute de ani, este Hațegul. Chiar de aceia se cuvine a ne opri aci mai mult, a-i descrie mai amănunțit trecutul și a-i arăta mai pe larg starea de față, pentru că Hațegul nu numai în trecut a fost o cetate a românismului, de unde au pornit și s'au hrănit toate mișcările de mândrie națională și de cultură românească în acest colț de țară, fără și acum este un centru frumos românesc, de unde prin zelul câtorva inteligenți se răspândesc în întreg ținutul binefăcătoarele raze ale culturii naționale și căldura dragostei de neam. Iar ce privește biserică noastră unită, prin instituția vicariatului, ca reprezentant al episcopului din Lugoj, se înalță cu mândrie în șirul celor mai de frunte centre bisericești din întreaga provincie mitropolitană a Românilor uniți.

Orașul, sau cum i-se mai zice, opidul Hațeg, deși mic, numărând abia vre-o 2500 suflete, totuși atât prin situația sa geografică, cât și prin înfățișarea sa simpatică cu stradele drepte și bine pavate, cu trotoar de asfalt și luminat cu electricitate, are aspectul unui oraș modern și face foarte plăcută impresie asupra străinilor.

Acest orașel să întinde la poala unor dealuri, cari îl străjuesc spre nord, având coastele plantate cu pomi și cu vii, iar creștetul umbrit de vechi păduri de stejar. Iar împrejur de celelalte trei părți e încunjurat de o câmpie roditoare, care prin hotarele satelor învecinate se întinde până la coastele păduroase ale Rătezatului, și aproape prin mijloc e strătăiat de un râuleț numit apa Fărcădinului, dela cele două Fărcădine pe lângă cari trec, sau și »Galbina« din cauza colorării apei sale adese ori tulburată și îngălbinită de nămolul adâs de ploi de pe dealurile pe lângă cari curge.

Edificii publice de ceva însemnătate mai mare sau aspect mai impunător nu sunt. Se arată însă frumos cele patru biserici (2 românești și 2 maghiare) toate frumoase și bine îngrijite. Sunt și mai multe case private frumoase și moderne; apoi școala comună, judecătoria cercuală, magistratul, câteva hoteluri și în fine edificiile băncilor sau a casselor

Biserica gr.-cat. din Haţeg.

de păstrare între cari domneşte casa băncei româneşti «Hăţegana» aşezată în locul cel mai frumos al pieţei principale.

Acesta e Haţegul de azi. Cel vechiu vom vedea îndată cum va fi fost.

Tradiţia spune, că Haţegul în vechime ar fi fost aşezat pe ruinele cetăţii dacice Sargetia, mai spre răsărit decât Haţegul de azi, sub dealul Orlea unde apa Fărcădinului sau «Galbina» se împreună cu Râul-Mare pe un loc mai ridicat sau podei numit »Grindanu« unde şi acum se află urme de vechi zidiri.¹⁾ Nici un dat pozitiv însă şi nici un document vechiu nu ne dă desluşiri în privinţa aceasta; dar aceea o stim, că Haţegul e oraş foarte vechiu.

Intr'o diplomă a regelui ungar Bela al IV-lea din anul 1247 se spune, că ţara Haţegului (Terra Harszok, Hotszat sau Harsoc) numită aşa de sigur după numele oraşului mai de frunte sau a capitalei ţinutului era locuită de Români (Olahi, Olaci) şi aparţinea la ţara (bănatul) Severinului şi împreună cu apartenenţele ei se exima dela donaţiunea făcută de regele cavalerilor Ioaniţi²⁾. A trebuit dară să fie ţinut însămnat aceasta ţară a Haţegului, ca să şi-o rezerve şi-e şi regele. Şi ştim anumit, că era comitat de sine stătător (Districtus olahal-
lis), iar Haţegul cetate regală, şi reşedinţa şefului administrativ şi militar, a comitelui, şi a şcaunului de judecată al chinezilor români, precum apriat arată documentele ce urmează.

Intr'o diplomă a regelui Ladislau cumanul din anul 1276 se aminteşte: «Petrus magister agasonum anno de Hátzeg».³⁾ Aci ocură doară mai întâi numele, pe care oraşul nostru, pe lângă toate variantele ce mai obvin prin vechile documente, ca: Hátszak, Házák, Hatzok, Haczok, Hachag şi Hálttúkok, şi l'a păstrat până azi în numirea oficială maghiară Hátzeg, iar româneşte, de sigur din vechime, Haţeg. Aproape cu un veac mai târziu, la anul 1360, au ţinut în Haţeg seniorii şi chinezii români judecată întră Myk (Micu) alui Murk (Murgu) şi întră Stoyan şi Bolyen alui Musina, Balata, Bay, Suss (Giurgiu) şi Nan nepoţii lui Costa pentru posesiunile Nyires (Măstacăn) şi Reketye (Răchitova).⁴⁾ Tot aci în «Vila Hathrak» a ţinut câţiva ani după aceea, la 1363, vicevoivodul Transilvaniei Petru împreună cu aceiaşi judecă-

¹⁾ Paul Oltean: Schiţă monografică a opidului Haţeg, în «Transilvania» a. 1892 Nr. 7, 8 şi 9.

²⁾ Hurmuzachi Doc. I, 250 şi Onciul. Originile Principatelor române p. 43 şi 168.

³⁾ Hurmuzachi Doc. I, 410.

⁴⁾ I. Puşcariu l. cit. II, 270.

tori ai Districtului românesc Haşeg, judecată în procesul chinezilor Stoia şi Zaicu cu Ladislau Muşatu pentru posesiunea Zalasd (Zlaşti).⁵⁾

Vrednică de amintire este pentru lumina ce o dă în privinţa organizaţiei chinezatelor române din ţara Haşegului în veacul al XIV-lea, judecata ținută, la mandatul voevodului Transilvaniei Stiboriu, în Haşeg, la anul 1398, de către Castelanul Stiboriu şi cei 12 Juraţi români din *Provincia Haşeg* în cauza lui Dragota şi Ioan, chinezi din Riualb contra chinezilor din Ruşov, Ianustiu, Băsărabă şi Costea, pentru contribuţia ce aveau să o deie regelui sau voivodului.⁶⁾ Pe timpul acesta aşu dară ţara Haşegului tot mai era încă District, Provincie sau comitat, iar Haşegul cetate regală cu castelan, care era reprezentantul regelui şi mai deaproape al voivodului în numele şi la mandatul căruia prezida şedinţele judecătorilor români, cari încă nu-şi pierduseră dreptul străvechiu de-a judeca ei după legile şi obiceiurile lor strămoşeşti cauzele de ceartă şi neînţelegere ce se iveau între chinezii români. —

Dar fiind Haşegul reşedinţa comitelui sau a castelanului regesc, pe lângă aceşti funcţionari înalţi vor fi fost de bună seamă şi alţi oficiali civili şi militari cari, fiind că se recrutau numai dintre nobili, erau maghiari. Iar dintre Români încă nu au lipsit de aceia, cari pentru dorul de a încăpea la slujbe înalte şi la ranguri la curtea regelui ori în armată căutau să schimbe vechile privilegii ale chinezatului în cele nouă şi mai de folos ale nobilităţii sau a nemeşugului maghiar,⁷⁾ lăpădându-se prin aceea nu numai de haina veche şi patriarhală a chinezatului, ci aproape totdeauna şi de limba şi credinţa strămoşească prefăcându-se cu totul în nemeş maghiar, cu limba şi legea care domnea la curtea regelui, în armată şi în toate slujbele mai mari ale ţării. Aşa se explică împrejurarea, că pe la finea veacului al XIV-lea în Haşeg erau nobili maghiari şi români «nobiles olahi et ungari.»

Asemenea nobilitări în măsură mai mare, sau aşa zicând în massă, s'au făcut mai ales pe timpul lui Ioan Huniadi, care şi-a recrutat viteaza armată în mare parte dintre Românii acestui comitat. Cu braţele lor a învins el pe Turci la Zăicani în 1442 şi dintre aceşti viteji luptători au căzut în anul 1448 pe câmpul mierlei vre-o 6000.⁸⁾ Pe acestia

⁵⁾ «Transilvania» a. 1871 p. 239.

⁶⁾ «Transilvania» a. 1872 p. 1711 N. Densuşanu: Chinezatul familiei Băsărabă, în: Revista pentru istorie etc. anul VI. vol. VIII, 1902 p. 50 şi urm.

⁷⁾ Aşa ştim de es. despre Voicu tatăl eroului Ioan Huniadi, că era nobil-nemeş-maghiar de sigur naturalizat deja, căci numai aşa a putut ajunge să fie unul dintre fruntaşii armatei la curtea regelui (aulae nostrae miles) Dr. Csánky D. I. cit pg. 61

⁸⁾ Kövári László: Erdély Történelme pg. 64 şi 71.

apoi sau pe urmaşii lor i-a răsplătit Ioan Huniadi prin aceea, că pe mulţi chinezi vechi⁹⁾ sau oameni de rând, jobagi, i-a ridicat la rangul de oameni nobili dăruindu-le pe lângă privilegiile asigurate prin legile ţării şi o mulţime de munţi cu pădurile şi păşunile lor, cari undă au fost păstraţi cu grijă, formează şi azi bogăţia satelor nemeşeşti.

Aşa se explică mulţimea cea mare de nobili ţărani în ţara Haţegului. Aceştia însă vieţuind ca ţărani lucrători de pământ şi-au păstrat limba strămoşească şi au rămas Români, măcarcă se întâmplă câte o dată şi acum de i-se suie la câte unul în cap fumul prost al ambiţiei nemeşeşti şi atunci (nu împoartă dacă e respectivul bogat ori cură sdrenţele de pe el) zice în prostia lui, că el nu e nici Român, nici Ungur, ci nemeş!

Şi nu numai pe timpul lui Ioan Huniadi, fără şi după acea locuitorii Haţegului, ca armalişti castrenzi, împreună cu ceilalţi armalişti din district, tot deauna au stat cu arma în mână pentru apărarea graniţelor acestui comitat, care era cel mai espus invaziunilor turceşti. De aceea $\frac{1}{3}$ parte din nobilime şi $\frac{1}{5}$ din jobăgimea acestui comitat şi în caz de rezel rămânea acasă pentru apărarea hotarului (Kövény L. cit. p. 88.) Pentru aceea ei aveau şi unele privilegii şi scutiri chiar şi în privinţa plătirii contribuţiei către stat. Aşa prin edictul XLI. din compilatae constitutiones li-s'a lăsat să plătească numai câte un taler de cap.

Dar cinstea oraşului Haţeg de a fi capitala unui comitat şi fruntea chinezatelor româneşti din acest ținut, a trecut ca ori ce mărire lumească, căci comitatul Haţegului a încetat de a mai exista contopindu-se, probabil pe la capătul veacului al XIV, în comitatul Hunedoarei, iar chinezatele române încă s'au prefăcut pe încetul în titule nobilitare, ungureşti şi Haţegul a rămas ca «opid» numit așa mai întâi la anul 1429 într-o diplomă, prin care să întăresc privilegiile călugărilor minoriţi de aici¹⁰⁾. Pe vremea aceasta Haţegul a avut să sufere prădare cumplită din partea Turcilor, cari în anul 1420 au intrat mai întâiu în Ardeal, au bătut pe voivodul Csák şi au dus în robie mulţime mare de popor. În anul 1438 au intrat iară pe la Poarta-de-fier şi au prădat ținutul¹¹⁾. Poate că în urma acestor invaziuni ale Turcilor Haţegul a fost întărit şi provăzut cu trupe ca să poată rezista. Se pare apoi că Ioan Huniadi şi-a rezervat şieşi această cetate, pentru că

⁹⁾ Acestia spre a se deosebi de cei cari se făceau nobili din oameni de rând şi primiau nobilitatea ca donaţiune nouă — nova donatio. —

¹⁰⁾ «Transilvania» 1872 p. 282.

¹¹⁾ Kövény L. l. cit. p. 56 şi 61.

În anul 1457 se află între acele pe cari văduva lui le-a cedat regelui Ladislau şi au fost numărate între cetăţile regeşti (Castra Regia)¹³⁾.

Dela acest dat multă vreme nu mai ştim nimic despre Haţeg. Se vede însă, că după-ce Ardealul, în urma catastrofei dela Mohács, s'a desfăcut de Ungaria şi a ajuns a fi principat independent, Haţegul din cetate regească a ajuns a fi posesiunea principilor Ardealului. Familie de frunte pe acele vremuri se zice a fi fost aici una cu numele Haczoky¹⁴⁾, care însă s'a stins cu totul.

În anul 1600 Haţegul adăposti pe scurtă vreme pe războinicul Domn Mihai Viteazul, care trecând pe aci călătorea la Praga să ceară ajutorul puternicului Împărat al Germaniei în contra număroşilor săi duşmani.¹⁵⁾ În anul 1648 Haţegul şi tot ținutul a fost prădat de cătră Tătari. Pe acelaşi timp au avut să sufere Românii de aici foarte mult şi din partea calvinismului, care răpind cu sine chiar şi pe protopopul şi cu el de sigur şi pe alţi preoţi (vezi Capitolul al III-lea), s'a aşezat în Haţeg, ca într-o fortăreaţă de unde îşi îndrepta armele sale în contra bietului popor din întreg ținutul şi nu numai, că a răpit pe vecie mai toate familiile nobile mai bogate, fără a cauzat şi poporului de rând multe şi mari neplăceri, cum am văzut la Clopotiva şi la Galaţi. Şi credem, că pentru a răsplăti alipirea unei mari părţi a hăţeganilor, cătră calvinism, şi pentru ale întări poziţia aci, au înzăstrat principii calvini oraşul Haţeg cu unele privilegii. Aşa George Rákoczy II. a scutit pe hăţegani de poştărit, dar cu îndatorirea de a susţine biserica, preotul şi şcoala calvină.¹⁶⁾ Iar Mihail Apafi la 1669 i-a dat Magistrat cu judecătorie autonomă şi cu dreptul de a-şi alege doi deputaţi în dieta Ţării. Magistratul îl are şi astăzi, dar dela 1868 cu întreg ținutul formează un cerc de alegere, iar tribunalul l'a pierdut în 1872. Tot ca urmă a vechilor privilegii, a avut Haţegul până la anul 1867 pe unul din cei doi vicecomiţi (viceşpani) ai comitatului Hunedoarei.

Din trista stare, în care ajunsese biserica din Haţeg cucerită şi înjosită de calvini s'a ridicat numai prin unirea mântuitoare din anul 1700, pe care hăţeganii, conduşi de protopopul lor George, o au îmbrăţişat cu toţii, căci numai aşa se poate explica cinstea cea mare, care s'a dat numitului protopop la instalarea Metropolitului Atanasie.

¹³⁾ «Transilvania» 1873 p. 152.

¹⁴⁾ Böythe I. cit.

¹⁵⁾ Ales. Lăpădatu: Călătoria lui Mihai Vodă la Viena, în: Poia ilustrată din Budapesta 1907 numărul de probă.

¹⁶⁾ Comp. Const. p. III tit. 1 art. II.

N'a trecut însă mult timp şi Românii din ţara Haţegului, dez-
mântaţi de cătră greci şi mai ales de cătră Dositei, patriarhul Ierusa-
limului, care venise în Ardeal, ca să adune milă şi să-şi vândă indul-
genţele, şi mai ales, ca să agite în contra unirei, s'au lăpădat de unire,
dar prin dogenirea mitropolitului Atanasie, iară s'au întors la dânsa
(Şincai la a. 1701). Dar Haţegul nu s'a putut bucura mult timp de
roadele unirii, căci de o parte intrigile calvinilor, iar de alta turbură-
rile inscenate din partea impostorului călugăr Visarion au amăgit pe o
parte din locuitori să treacă iară la neunire, pierzând prin aceea şi
scaunul protopopesc, care în anul 1733 se află în Grădişte, iar în
Haţeg erau 5 preoţi, toţi uniţi, cu 3 case parochiale, 2 biserici şi 162
familii.

În anul 1747 scaunul protopopesc s'a strămut iară la Haţeg şi
tot pe aceea vreme locuitorii oraşului s'au întors toţi la unire, căci
în 1760 erau aci 528 suflete cu doi preoţi şi două biserici. Nu a ţinut
însă mult nici de astă dată pacea şi liniştea, căci s'au simţit şi aci
urmările dezastruoase ale turburărilor pornite în contra unirii de cătră
sălbaticul agitator Sofronie, în urma cărora o parte dintre haţegani
au trecut iară la neunire. Şi poate, că din cauza aceasta s'a strămutat
iară, pe scurtă vreme, scaunul protopopesc la Clopotiva, unde se po-
meneşte în 1765 protopopul Ioan, după moartea căruia protopopiatul
s'a aşezat definitiv în Haţeg.

Cei trecuţi la neunire în urma turburărilor sofroniane au luat şi
una din cele două biserici, care apoi nici nu a mai fost redobândită
de cătră uniţi nici odată.

În acelaşi an, 1773, locuitorii din Haţeg, grăniţeri de la a. 1766,
au primit în mijlocul lor cu cuvenită strălucire pe dreptul împărat
Iosif II-lea, care dorind a cunoaşte mai deaproape păsurile şi suferin-
ţele credinciosului său popor român, a venit în Ardeal întrând pe la
«Poarta de fier» şi trecând cătră Hunedoara, Deva şi Orăştie etc.¹⁶⁾,
Oraşul nostru însă şi în acest timp era turburat de neuniţi şi mai
ales în anul 1782 au părăsit o mare parte a haţeganilor unirea luând
chiar şi biserica uniţilor situată în cimiter afară din oraş, în curând însă
restituită uniţilor. Încercarea neuniţilor de a redobândi aceea biserică,
ca să aibă ei două, iar uniţii nici una, nu au reuşit fiind rugarea lor
izvorâtă din ură, respinsă prin rezoluţia guvernială din anul 1795¹⁷⁾.

În aceasta stare de ceartă şi de ură întră fraţi se află Haţegul
la anul 1786 când s'a înfiinţat vicariatul (vezi capitolul al VI-lea)

¹⁶⁾ Bariţiu op. cit. t. I. p. 457

¹⁷⁾ Şematismul p. 442.

punându-se astfel în fruntea treburilor bisericeşti din Haţeg şi ţinutul lui persoane destoinice, cari au stavilit lăţirea răului şi dacă nu au putut restitul deplin unitatea credinţei, este a se atribui numai împrejurărilor extrem de grele, în cari s'au aflat vicarii şi întreg clerul unit vreme îndelungată, ba putem zice, că se află şi azi. Amintire deosebită merită şi acî vicarul Ciril Topa, a cărui muncă neobosită pentru propagarea unirii s'a arătat şi apretiat în biografia lui. Mai ales a stăruit el ca: cei trecuţi la neunire fără observarea instrucţiunii de 6 săptămâni şi cei minoreni să fie socotiţi de uniţi, să se respecte drepturile uniţilor la alegerea magistratului, să se deschidă şcoala naţională română, să se zidească casa vicarială şi să se deie uniţilor biserica reformată¹⁰⁾. Toate silinţele lui însă, şi ale urmaşilor sei, au rămas în cea mai mare parte fără rezultat şi luptele întră uniţi şi neuniţi s'au continuat încă multă vreme spre dauna nespasă a binelui comun. Sortile de izbândă ale unora sau altora, atărnau mai ales dela bunăvoinţa funcţionarilor administrativi şi a comandanţilor companiei a IV de grăniţeri, cari mai de multe ori erau duşmani declaraţi ai uniţilor. Aşa au avut să sufere uniţii foarte mult din partea unui căpitan Sărb de neam şi foarte fanatic neunit cu numele Djurisits. Şicanele şi neplăcerile ce le cauza acesta uniţilor se pot vedea din scrisorile rămase dela vicarul Ioan Radu (Raduly). Acesta în 1815 se plînge către comitele suprem al comitatului Hunedoarei, că numitul căpitan batjocoreşte urât pe uniţi şi în ziua de anul nou pe toţi oficerii companiei, întră cari erau şi romano-catolici, cu «Kirchen Parade» i-a dus la biserica neunită, iar pe soldaţii uniţi nu i-a lăsat să meargă la biserica lor. Pe dascălul naţional de legea unită, cu numele Oprea, care ţinuse şcoală şi la Mănăstirea Prislop şi în Tustea, nu l'a lăsat să ţină şcoală în Haţeg zicând, că e un hoţ şi mişel; dar după ce s'a făcut neunit l'a pus dascăl, silind şi pe pruncii uniţilor să umble la el la şcoală!

Mai departe căpitanul a făcut să se deie neuniţilor două sesiuni militare, una pentru preot şi una pentru biserică, iar uniţilor nu s'a învoit să li-se deie nici măcar o sessie. Tot el împiedeca, ca între magistraţii oraşului să se aleagă şi uniţi: Pentru delăturarea astorfel de nedreptăţi se roagă vicarul ca: căpitanul Djurisits să fie transferat din Haţeg, uniţilor să li se deie o sessie de pămînt şi între magistraţi să se numească şi uniţi. Se vede însă că tînguirea vicarului nu a fost luată în samă, căci în 1820 vicariul Iovian Nobili iară se plînge către Brigadirul, că prin machinaţiunile lui Djurisits a fost numit primar a

¹⁰⁾ A se vedea raportul seu din 18 Ianuarie 1810.

Haţegului, George Apostol, care la alegere o avut numai 6 voturi faţă de Iuon Bălaş, care a avut 60 voturi, dar era unit.

Lui Djurisits i-a urmat ca căpitan tot un sârb cu numele Ivanovici care nu numai, că a susţinut agitaţia în contra unirii, ci a şi stăruit ca neuniţii în 1828 să-şi poată zidi biserică silind şi pe locuitorii uniţi să concurgă la zidirea ei. Dar fiind dispusă ţinerea instrucţiunii de 6 săptămâni biserica a fost închisă şi numai în 20 Aprilie 1831 a fost deschisă de către Ladislau Nopcea de Felső-Szilvás.¹⁹⁾ Se vedea dară, că instrucţiunea ori nu s'a ţinut, ori nu a putut abate pe haţegani dela neunire.

Neînţelegerile ivite atât de des între haţegani pe tema confesională se pare, că s'a mai domolit după vizitaţia canonică a Episcopului Ioan Leményi, din anul 1834, când a sfinţit între altele şi biserica din Haţeg, dar uniţii au rămas biruiţi şi în minoritate fiind şi azi cam jumătate cât neuniţii. Numărul cel mic al lor a fost apoi cauza, de după moartea parohului Atanasie Filip întâmplată la anul 1866, oficiul parohial s'a împreunat cu cel vicarial, fiind astfel singur vicarul preot unit în acest oraş, cu toate, că conziderând afacerile cele multe, cari le are prin District ar fi foarte de lipsă un capelan.

Ca o faptă vrednică de amintit mai înregistrăm aci vizita Nunţiului apostolic Cardinalul Viale Prela, care în călătoria sa spre Blaj a sosit din spre Lugos la Haţeg în 25 Octobrie 1855. Escelenţa Sa I. SS. Dr. Victor Mihályi, ca episcop al Lugojului, a vizitat parochia Haţegului, în mai multe rânduri. În Maiu 1901 a făcut vizitaţie canonică P. SS. Episcopul Deinetriu Radu, iar în Maiu 1905 actualul Episcop P. SS. Vasile Hossu.

Ca un simptom trist trebuie însemnat aci, că deşi Haţegul este reşedinţa vicariului şi parochia a fost totdeauna păstorită cu zel şi pricepere, totuşi nu progresează mai de loc, cu deosebire în ce priveşte înmulţirea credincioşilor, ceea ce se poate vedea din următoarele: În 1858 erau în Haţeg, după Şematismul de atunci, 354 gr.-cat., iar în 1900 476. Va se zică în 42 ani s'au înmulţit cu 222, cam 5 suflete pe an, pe când în acelaşi răstimp locuitorii Răchitoviei (comună de munte departe de Haţeg 17 klm.) au crescut dela 880 la 1880, ai Lunca-Cernii dela 1954 la 3252. Iar dela 1900 până la finea anului 1908 numărul morţilor au întrecut cu 10 pe al botezaţilor. Prin inmigraţiune foarte puţin au crescut aşa încât în 31 Decembre 1908 credincioşii nostri nu sunt mai mulţi de 500. Cam acelaş lucru se poate constata şi la României neuniţi. Ei în 1900 erau 887, iar de atunci au cu şi

¹⁹⁾ Relaţiunea protopopului N. Boorşi dt. 22 April 1831, în arhivul vicarial.

Înmulțindu-se prin înmigrațiune vor fi cam . De altă parte însă cei de altă limbă: Ungurii și Jidanii, mai ales cei din urmă s'au înmulțit conziderabil prin năvălirea în măsură mare în acest oraș și au ajuns să ne maiorizeze pe toate terenele. Iar mai pe urmă prin deschiderea liniei ferate Hațeg—Caransebeș, Maghiarii vor mai câștiga 30—40 familii și de aci în colo e pace de supremația Românilor în Hațeg. Cauza acestei triste stagnări este, fără îndoială, degenerarea continuă a clasei mijlocii, a micilor industriași, cari formează majoritatea populațiunii române în Hațeg, degenerare cauzată de cele trei păcate capitali, cari stăpânesc și aci: alcoolismul, luxul și desfrăul.

Așa a ajuns dară și orașul nostru la soarta tuturor orașelor: corupția generală și degenerarea elementului românesc, care devenind mai cosmopolit se depărtează tot mai tare de scutul și mântuirea sa din trecut de: Biserică și prin aceea de focul sfânt dătător de viață al iubirii de neam. Față de acest prea trist fenomen, datorința fie cărui Român cu durere și dragoste de neam, și în primul loc a preoților este să muncească din toate puterile și cu zel neadurmit, pentru întoarcerea fraților sei la alipirea lor tot mai strinsă de biserica strămoșească, care a ocrotit și mântuit acest popor în întunecatele și tristele veacuri trecute și care, după toate semnele vremii, singură, dar singură îl va putea mântui și în viitor!

Biserica.

Fiind Hațegul oraș atât de vechiu și însemnat, cum am văzut, și locuitorii lui au trebuit să aibă biserici mai mari și mai pompoase decât cei dela sate. Prin anii 1885 săpându-se fundamentul unei case, lângă judecătoria cercuală, unde a fost sub grănițeri, locuința majorului, s'a descoperit fundamentul unei biserici zidite în stilul gotic. Aceasta poate să fi fost zidită de către călugării franciscani așezați în Hațeg în veacul al XIV-lea. În acel loc s'au mai aflat și alte ruine ceea ce face să credem, că acolo a fost vechia cetate a Hațegului ruinată prin invaziunile Tătarilor sau a Turcilor. În locul bisericii celei vechi s'a zidit alta, ceva mai spre nord, unde este și acum biserica reformată. Despre aceasta biserică, dărmată la anul 1893, vicarul Țopa, pe baza unei tradițiuni vechi, a susținut, că a fost biserică românească și a fost răpită de calvini la anul 1630, iar scriitorii maghiari²⁰⁾ susțin, că a fost biserică catolică de ritul latin, în care Mererzius abatele dela Cluj-Mănăstur în anul 1516 a cetit inscripțiile, cari în anul 1893 s'au transportat la muzeul din Deva. Această

²⁰⁾ Téglás P. Kalauz p. 165.

părere credem, că e mai probabilă, mai ales că în apropiere se află şi mănăstirea călugărilor franciscani, cari altă biserică nu au avut la mănăstire, precum era obiceiul lor. Se poate dar presupune, că biserica din apropiere a fost a lor.

Această biserică a fost răpită de calvini, ceea ce nu eschide că ei să fi răpit şi vreo biserică românească. Adecă se poate admite, că biserica catolică fiind mai mare şi mai frumoasă au ocupat-o nobilii aristocraţi, cărora le-a plăcut tot-deauna a se feri şi separa de poporul de rând, şi funcţionarii mai înalţi trecuţi la calvinism, iar pentru Românii calviniţi vor fi ocupat altă biserică folosită de ei mai înainte.

Aceasta din urmă, după-ce Românii, cari au cunoscut în curând amăgirile calvinilor, ce voiau să-i despoaie de legea şi limba lor strămoşască, s'au întors iară la biserica orientală, a trecut şi ea înapoi la Români.

În anul 1700 Românii din Haţeg s'au unit cu toţii şi tot aşa li aflăm în anii 1733 şi 1750, când aveau 2 biserici, ambele unite urmele acelor biserici vechi se văd până azi, dar timpul când au fost zidite nu se ştie. Una a fost zidită în cimiterul cel vechi spre miază-noapte de-a stânga drumului ce duce către Huneadoara. În acel loc se află şi acum o frântură a unei puternice colonne de marmură, care se zice că a servit de prestol. Ceialaltă biserică a fost zidită în cimiterul cel vechiu gr. or. spre apus în partea extremă a oraşului, numită «Suseni». Aici se mai află şi acum o clopotniţă de zid pornită spre ruină.

Trecând în 1762 o parte a Românilor din Haţeg la neunire acestia a luat şi biserica din «Suseni», iar în 1782 mai căzând şi alţii dela unire şi ajungând neuniţii în mare majoritate au luat şi ceialaltă biserică şi ca să le poată ţinea pe amândouă slujeau cu schimbul o dată într'una, o dată în ceialaltă. Reclamând însă uniţii la guvern biserica, li-s'a restituit, dar neuniţii nu s'au stămpărat, ci au umblat mai departe să aibă amândouă bisericile, însă prin rezoluţia guvernială din 1795 încercările lor se resping şi de atunci au ramas fie care cu biserica sa.

În anul 1811 vicarul Ciril Ţopa, cu mare aparat de argumentaţie, se nizueşte a dobândi, dela comisiunea esmisă pentru studiarea trebilor bisericesti din ţara Haţegului, biserica reformată din Haţeg pe sama uniţilor. Este interesantă polemia ivită în aceasta cestiune între agerul Ţopa şi între preotul reformat din Haţeg Verestoy Gergely. Acesta se încearcă, într'o amărâtă limbă ungurească, a răsturna argumentele vicarului, care însă într'o minunată replică latinească aşa-l dă de vatră, încât cred că în viaţa lui nu i-a mai venit pofta a sta în faţa

adverzarului seu. Dar toată nizuința și toate argumentele lui Țopa au rămas zădarnice, căci calvinul avea la spate pe puternici nobili calvini, cari în comitat și la guvern aveau cuvântul și astfel popa calvinesc cu câți-va credincioși a rămas în biserica din mijlocul orașului, iar vicarul cu ai săi sau retras mai departe în bisericuța de lemn din capătul orașului, aproape neaccesibilă în vremuri ploioase.

Scurt timp după aceasta luptă desperată a repauzat vrednicul vicar Țopa, de sigur adânc mâhnit pentru aceasta urâtă nedreptate.

Starea de umilire în care se aflau Românii uniți din Hațeg față de cele lalte confesiuni recepte, a durat până pe timpul vicarului Jovian Nobili, la rugarea căruia marele binefăcător al bisericii sale Epp. Ioan Bob a înzăstrat și orașul Hațeg, ca pe altele multe din Ardeal, cu o biserică cu care pe dreptul și azi ne putem mândri. Pre lângă munificența acestui mare arhieru zidirea bisericii noastre este a se mulțami și comunei Hațeg și Comandei regimentului I de graniță, îndeosebi majorului Itul, român-unit din Sălașul de sus.

Îndată după așezarea sa în scaunul vicarial Nobili, a rugat pe Episcopul Bob să deie ajutor pentru ridicarea unei biserici vrednice de un oraș ca Hațegul și de o parohie ce are în fruntea ei un vicar.

În 17 Decembrie 1821 Episcopul promite, că va da 3000 fl. și cere să-i trimită vicarul planul și proiectul de spese. Aceste le trimite vicarul în 3 Ianuarie 1822.

În acelaș timp compania grănițerilor, desigur la ordinul comandei din Orlat, pe lângă locul ce-l avea destinat pentru zidire, mai câștigă dela o văduvă vecină, cu numele Floarea Drodotski, o bucată de loc, rămânându-i ei casa și grădina, pe cari la anul 1827 le-a vândut bisericii cu 30 de zloți. Iar comuna a adunat materialul de lipsă, cărămidă, piatră, var etc.

Prin scrisoarea sa din 7 Maiu 1824 Comanda (Stăpânirea) Regimentului din Orlat înștiințează compania din Hațeg, că pentru zidirea bisericii are:

- Banyi gata 835 Rs. 15 $\frac{1}{2}$ % xr. Bany en Arsint.
- 103.000 de deraburi de Keremide
- 683 de stuhuri cupetricele de Var
- 21° de Stenzini de piatre frengatoare, și
- 184 de Deraburi de Skenduri a Alasilor.

Dar după ce suma de mai sus nu este de ajuns, fiindcă trebuie 3323 fl. 24 $\frac{1}{2}$ % cr. Bany en Arsint, până ce nu va mai promite Episcopul bani, lucrul să nu se înceapă și materialul să se păstreze bine, ca să poată fi folosit la timpul său. Această scrisoare este scrisă cu litere latine și credem, că este interesantă pentru a se vedea cum scria ro-

mănește pe aceea vreme comanda unui regiment «românesc», de aceea o vom da în adnexe²¹⁾.

În 24, aceiași lună, comanda regimentului scrie, că Episcopul a mai făgăduit 1000 de zloți hârtie cu: «acea adunarie, precum poștește ca să se facă înceapă la care Dânsu, iară după puteare „a” mai ajuta făgăduiește».

Pe baza acestei făgăduințe comanda a cerut dela «General Comandă» slobozenie să se înceapă zidirea bisericii și îndrumă compania să ceară dela Episcop trimiterea banilor.

Lucrul se vede, că s'a și început în vara aceea și pe la finea anului biserica era sub acoperiș, dar și banii se gătasera, căci în 24 Decemvrie 1824 Comanda regimentului iară cere bani dela Episcopul, ca să nu se întrerumpă lucrul. Episcopul răspunde, că nu are bani, va înștiința, însă când și cât va mai putea da și îndeamnă să se în-cunjure ori ce lucru superfluu. Se vede dar, că nu-i chiar plăcea cum se cheltuiau banii. Din lipsa de bani dară, lucrul a stagnat până în vara anului următor, când în luna Iulie, Episcopul trimite vicarului 500 fl. și mai promite alți 500. În același an 22 Octomvrie asignează încă 2000 fl. cu care sumă s'a și terminat biserica în anii următori, căci în 21 Maiu 1829 trimite cei din urmă 40 fl. pentru procurarea requișitelor mai de lipsă pentru biserica deja terminată. Tot așa s'a îngrijit și pentru viitor, lăsând ca din «Fondul Bobian» să capete, precum și capătă până azi, în tot anul 42 coroane.

În anul 1834 Episcopul Ioan Leményi cu ocaziunea vizitației canonice în țara Hațegului a sfințit această biserică.

Așa dar această biserică a costat 7000 fl.; sumă însemnată pe acele vremuri, dar conziderând, că e o zidire massivă și destul de mare²²⁾, având ziduri tari și boltă de cărămidă, nu a fost prea scumpă. Astăzi cred, că nici cu o sumă de 3—4 ori așa de mare nu s'ar putea zidi.

[Va urma.]

Dr. IACOB RADU.

Descartes scrie într'o epistolă, că omul să caute singurătatea în orașele cele mari și pentru aceasta recomandă foarte mult Amsterdam-ul, de unde datează și epistola. Nici eu nu înțeleg, de ce n'ar putea fi sgomotul chaotic al orașelor mari tot așa de plăcut, ca vuietul codrilor de stejar, mai cu seamă pentru filosof, care nu face poezii, și care tocmai așa poate umbla printre samsari, cași printre stejari, fiindcă oamenii de afaceri în zorul lor după câștig tot atât de puțin își bat capul cu trecătorul adâncit în gânduri, ca și stejarii codrului cu poetul.

Lichtenberg.

²¹⁾ Adnex: III.

²²⁾ Vezi ilustrația.

Scrisoare Mamei.

Când luna easă dintre nori
Cu fața zimbitoare
Eu stau gândind de-atâtea ori
Sub teiul nins de floare.

Dar într-o seară-așa perdut
Cu inima 'ntristată,
Sub teiul, soțul meu plăcut,
Am adormit de-odată.

Mi-să părea, că am sosit
Acasă dela școală,
Și că duios ți-am adormit,
Iubită mamă, 'n poală.

Eram sub mărul înflorit,
Pe lavița cea mică,
Ne 'cunjura un ciripit
De pui de rândunică.

Și mărul blând și-a scuturat
Duiosasele petale
Ear eu durmiam un somn curat
În zimbelele tale.

Și crengile s'au scuturat
Formând leagăn de floare
Ear tu în el m'ai așezat,
Duiosă, zimbitoare.

Apoi la cap te-ai așezat,
Un înger sfânt de pază,
Ca un luceafăr luminat
Pe ceriuri ce veghează.

Și blând la ceriuri te-ai rugat,
Măicuță, pentru mine
Să mi deee bunul împărat
Noroc și 'n lume bine

M'ai sărutat apoi cu dor
Și 'n sărutarea sfântă
Am tresărit, din somn, ușor
Cu inima înfrântă.

Și-am plâns cu sufletul trudit
De jale și suspine
Căci tot ce am eu mai iubit
Departe e de mine.

Cu dor nespus abia aștept
Să pot veni acasă
S'adorm cu capul l'al tău piept
Măicuța mea duiosă.

Și voi muri, de-o fi să mor,
Zimbînd și fără teamă,
Căci mor la sânul-ți iubitor
L'altariul scump de mamă.

SANDU BUJOR

Românii la conciliul din Florența

V. Românii abjură unirea.

(Urmare).

17) *Reacțiune contra Unirei și sinodul antiunionist din Constantinopol din 1450.*

Nu putem constata, cumcă Dămian stătut'a în fruntea bisericii moldovenești și după sinodul florentin. Unii socotesc, cumcă Dămian nici nu a cutezat să-și pună piciorul pe pământ românesc, ci a petrecut până la moarte în Constantinopol. Biserica moldovenească ar fi fost administrată în acest întreg, adecă până la bulgarul Teoctist, (1450, 1451 ori 1452) de cunoscutul Țâmblac¹⁾.

Alții vreau să știe, cumcă Dămian a păstorit în două rânduri sionul moldovenesc²⁾. Pentru a doua arhipăstorie, ar purta numele călugăresc de David, dela mănăstirea Putna. Ștefan cel Mare l'ar fi reintegrat la anul 1428. Până acest timp, Dămian ar fi fost retras la schitul Mira, lângă Milcov³⁾.

Melhisedec mărturisește, că precum în alte țări ortodoxe, așa și în Moldova, s'a ținut sinod local, în care unirea s'a respins, și primitorul ei Dămian, s'a anatemitat⁴⁾.

Mie unul mi-ar părea mai acceptabilă părerea dlui Eus. Popoviciu, cumcă Dămian a chivernisit biserica moldovenească și după adunarea dela Florența⁵⁾, dând când pe ortodoxul, când pe unitul, după cum porunceau situația precară, în care se afla atunci în general biserica orientală. Până când nu s'a lăpădat patriarhia din Constantinopol total de unire, până atunci, nici biserica moldovenească nu a putut-o face aceasta. Contactul ierarhic era viu întră greci și moldoveni.

Admitem două partide religioase în Moldova, ba credem, că partidul ortodox era notabil mai puternic. Nu e de crezut însă soco-

¹⁾ Sbiera 678. Aici Popoviciu 125, 450—451.

²⁾ V. A. Ureche «schite de istor. literaturii rom.» București I. 1885 pg. 88

³⁾ Petrescu 49—53. «Preotul român» Oherla 1889 pg. 441—2. Mănăstirea Putna, a fost începută de Ștefan în 4 iun. 1465 și a fost sfințită în 1470 Sept. 8. «Candela», Cernăuți 1908 pg. 379.

⁴⁾ Melhisedec «cronica Romanului» I. 84. 85, idem. «Bis. ortod. rom.» 1884. pg. Andrei I. c. 62, 63.

⁵⁾ Popoviciu 125 așa și Ureche I. c. 88.

tința d-lui Sbiera⁶⁾, cumcă de loc după concil unirea ar fi fost ștearsă în Moldova. Cele vr'o 9 scrisori papali, la cari se provoacă dl. Sbiera sunt prea sâlnic comentate. Ele nici nu se refer strict la starea unirei. Cuprinsul lor privește pe hussiți și pe cei de ritul latin.

Unirea a tângit prin Moldova încă și după căderea Constantinopolei. Au avut interese politice a o susținea unii principii și familii nobile, cari voeau a duce bună casă cu polonii și ungurii.

Înainte și după sinodul de unire, curentul antiunionist din Moldova a fost dirigit de faimosul protopop Iuga, vulgo «*popa Iuga*». Un fel de cancelar al curții era Iuga; dealtcum-un personaj de valoare și emeritat pentru activitatea întinsă, desfășurată pe tărâm cultural, bisericesc politic⁷⁾. Domnitorii Moldovei, li și răsplătesc cu îmbelșugare lui și fiului său, gramaticului Mihai «servițiile ce cu dreptate și cu credință», le-a adus, «servitoriu și rugătoriu al nostru»⁸⁾.

În sinodul topic din 1450 ținut în «Aghia Sofia» din Constantinopol, ierarhii greci se folosesc de constelațiunile politice favoritoare curentului antipapal. Murind în 1448 împăratul Ioan VIII Paleologul, suflatul și protectorul Unirii, urmașul seu Constantin XII, nu era încă angajat în serviciul romanilor și fiind la suprafață curentul ortodoxilor mai ales acum la început era cam șovăitor în ținuta ce ar fi de luat față de frământările religioase; astfel vrășmași unirei ajunseră pe un timp trecător săpânii situației și detronară pe patriarhul Grigorie, carele odată cu capul nu voea să-și revoace iscălitura florentină, pe cum făcură ceilalți toți până la unul⁹⁾.

Dămianu ierarhul Moldovei, carele de odinioară fu ales de prevedință, ca să întărească în credință pe mai marii orientului: pe patriarhul și pe împăratul romeilor¹⁰⁾, degeneră acum într'atâta, că nu să putu păzi nici pe sine însuși barem, dela apostazia generală, necum să mai mântue și pe altul, dela înfricoșata renegare. Și totuși Dămianul nostru nu căzu așa de afund ca soții sei!

⁶⁾ Sbiera 678—682.

⁷⁾ Sbiera 678—6, 519, 520, idem. «Familia Sbiera și Amintiri Cernăuț 1899, pg. 28—36. Hurmuzaki doc. I. 2 nr. 674, 675, 677, 680, 585, 687, 688. 689; 662, 673, 1671. Codrescu T. Uricariul, Iași 1889—1892. tom. 16 pg. 1—2; tom. 14 pg. 58; tom. 18 pg. 4—12.

⁸⁾ Iuga avea casă în satul Buciumeni. Satul încă a fost alui. L'a căpătat dela Alexandru Cel Bun. Feciorul lui: Mihai sau Mihail, a ajuns logofăt mare. E primul caz la români, ca să aibă cineva așa avere mare teritorială, zice dl. Radu Rosetti în studiul seu «Despre originea și transformările clasei stăpânitoare din Moldova» în Analele Academ. rom. 1906, sec. II tom. XXIX pg. 179, 180.

⁹⁾ Aici.

¹⁰⁾ Aici.

Pe când ceilalți în mod sacrileg cutează a se aduna și conșede la adunarea mare, publică și acolo a se lăpăda cu gura și a întări cu mâna lăpădarea; în aceea vreme, înțeleptul reprezentant al ierarhiei noastre, desigur invocând morb și bătrânețe, sub teroarea circumstanțelor, *revoacă votul viu* și iscălirea, de mai înainte dar le revoacă așa zicând numai *cu gura închisă*. Concrede adevă pe un arhieru, — pentru că nu putea să-i denege voea și libertatea — ca să respingă unirea și în locul lui.

Plenipotențiatul ierarhului românesc era Macarie, mitropolitul Nicomediei: acesta subscriind decretările pseudo sinodului din Constantinopol, adaugă la subscrierea sa, cumcă e îndreptățit a osândi unirea și în numele lui Dămian. Se află în original: «având cuvântul mitropolitului Moldovlahiei Dămian» *éhon kai ton lógon tou Damianoû Moldoblachias*¹¹⁾.

Pe cum n'avem dovezi, că acest Macarie al Nicomediei, e persoană identică cu Macarie al Galașului, ori al Haliciului, din 1469, sau cu un alt Macarie, carele a păstorit în Moldova pe la 1414, tot așa nu putem invoca nimica nici pentru cazul contrari¹²⁾. Ce putem face e, că putem lungi șirul ghiciturilor, cu privire la numele propriu de Macarie.

Știm, că mitropolitul Munteniei, Gregoriu II, la intervenirea domnitorului Alexandru Ypsilante, în anul 1776 capătă dela patriarhul Constantinopolei Sofronie, titula de locuitor al Cezariei din Capadochia¹³⁾. Rangul acesta e cel mai înalt ce se poate da de patriarhie unei mitropolii. După patriarhii orientului urmează de loc mitropolitul Cezarie¹⁴⁾.

Mitropoliții Munteniei, înainte de amintitul Grigorie avea titlul onorific, de vicari ai Ancirei și înainte de aceasta se titulau «vicari ai Nicomediei», sau mitropoliți ai Nicomediei¹⁵⁾. Cine știe, mitropo-

¹¹⁾ Leo Allatius de eccl. acc. atque orient, perpetua consensione. Coloniae Agripinae 1648. p. 1373, 1287. Melhisedec Tâmbiac 39, 40. Sbiera 687, 685, 683. Popoviciu 124, 125, 451.

¹²⁾ Aici.

¹³⁾ Boroianu 436.

¹⁴⁾ Popoviciu 451, 452.

¹⁵⁾ Ardelean I, 102, 50, 77, 158. Boroianu 429. Sbiera 701. Grama ist. uni-verz. 65, 66. idem. «Preot. Rom.» 1889. 317—9, Popea vech. mitrop. 60, 61, Dr. G. Popoviciu «uniunea» pg. 677. Bunea «ierarhia» 67, 68. Petru Maior ist. biser. II § 5, pg. 128. Hajdău ist. critică pg. 35. Păharnicul Tache Alexandru Geanoglu Lesviadax ist. bis. București 1845. pg. 324. «Pravila» de Târgoviște 1652. pg. 401 toți după Georgiu Codin «notitiae Graec. episcop. a Leone sapiente usque ad Andronicum (II) Paleologum» pg. 409 nr. 27. în «De officiis ecclesiae Constantino-politanae» Parisiis 1648, apoi în «Historia Bizantina». Venetae tom. XVII §. 351.

politul Macarie al Nicomediei, anatermizător de unire, nu e un mitropolit al Argeșului, sau al Ungrovlahiei; poate de viță chiar român, pe care la înputernicit mitropolitul moldovean Dămian, poate ear român de origine, să'l reprezinte la sinodul de Constantinopol în 1450.

Ci avem date, că în Muntenia la Octobrie 1456, era un mitropolit Macarie,¹⁶⁾ care are voe dela patriahul Ohridei Dorotei, să pună episcop, propabil la Roman, în locul lui Visarion. Voea aceasta s'a dat la întrepunerea lui Stefan-Cel-Mare.¹⁷⁾

Dipticul mănăstirei Câmpulung, înregistrează un arhiepiscop Macarie, pentru țara muntenească, nu îi știe însă anul. Până la 1580 până la Serafim, dela Macarie încoace ar fi fost încă 8 arhieriei. Înainte de Macarie ar mai fi fost 4 înși. Antecesorul lui imediat a fost sârbul Maxim Brankovits ear de urmat iă urmat Varlaam.

Dipticul din vorbă e din anul 1784 și ar fi descris din altele mai vechi, cu ceva notițe marginali. S'a tipărit Cipariu în «Acte și Fragmente» pg. 229.

Pela 1510, unii spun, că ar fi fost un mitropolit Macarie.¹⁸⁾ Se poate însă, că acesta să fie Macarie al II-lea.¹⁹⁾ Numele și seria arhieriei muntești, nu e cunoscută deplin încă mult timp, după anul 1580.²⁰⁾

Sub Marcarie din anul 1510 s'au transferat sediul mitropolitului românesc din Argeș la Târgoviște, în 15 August 1517,²¹⁾ sub voevodul Ioan Neagoe.²²⁾

¹⁶⁾ »Unirea« Blaj, 1897. pg. 313.

¹⁷⁾ Sbiera 691. Popoviciu 125, 126, 451. Aici 124 nr.

¹⁸⁾ Lesviodox 398. Boroianu 432 nota.

¹⁹⁾ »Preot. Rom.« l. c. 440. Petrescu l. c. 85.

²⁰⁾ Cu atât mai puțin, până la 1580; d. e. Bunea »Ierh.« 151, 162, zice, că Maxim a ajuns mitropolit Ungrovlahiei în 1507, Mangra »Sav. Bran.« pg. 34 nota 3 și »Ierarh.« 86, 87 zice, că numai în 1508, în temeiul lui Xenopol istoria românilor II 569, 506.

²¹⁾ La începutul începutului, mitropolitul a rezidat în Constantinopol, căci »mitropolia sa întemeiat fără să se numească sediul sau reședința mitropolitului«. V. Mangra »Ierarhia și mitropolia bisericei române din Transilvania și Ungaria« Sibiu 1908, pg. 101. 102.

²²⁾ La 1665 sub Radu Leon și Georghe Ghica, mitropolitul Stefan la sfatu^l turcilor își pune scaunul la București, unde era metropola politică, acolo era și centrul bisericesc. La Argeș fu strămutată mitropolia prin 1317. Pare unora, că s'ar fi numit acest scaun și al Milcovei?! Înainte de a rezida la Argeș, să fie șezut capul bisericesc la Câmpulung; după alții la Râmnicul Vâlcei, ori la Romanu. Când a descălecat Radu Negru din Făgăraș ar fi adus cu sine pe episcopul Simion în 1290. Lui Simion să fi succedat Mihai apoi Efrem, La 1380 Cariton episcop în Făgăraș să fi fost avansat la mitropolia din Argeș în urma

Dămian să fi murit în 1450, pe când încă nu era încheiat sinodul antiunionist din Constantinopol. Tocmai pe vremea aceasta ar fi închis pleoapele pe vecie și Țâmbiac.²³⁾

Cu moartea lor, apune deodată și unirea din Moldova. Cârma bisericei ajunge în mâinile lui Teoctist I (senior) bulgar de naștere, el păstorește până în 8 Noemvrie 1477, stăpânit de cea mai mare ură față de credința și uzanțele bisericei apusene. Teoctist a fost călugăr și arhidiacon la mitropolitul Marcu al Efezului. Darul archieriei la dobândit în 1451 prin punerea mâinilor patriarhului sârbesc din Peci, Nicodim II, care verosimil era deodată și mitropolit al Ohridei, fiind pe atunci Ohrida sub stăpânirea despotului Sârbiei, Gherghe Brancovici.²⁴⁾

În 12 April 1457 Teoctist a »pomăzuit« (uns) întru domnitor pe Stefan-Cel-Mare, sau Cel Bun,²⁵⁾ cum se mai numea altcum.²⁶⁾ După Teoctist au urmat 1477—1489 Georghe, apoi Teoctist II între anii 1490—1495. Prin 1496 întimpinăm earăși un Teoctist, verosimil al III-lea și diverz de cel din răstimpul 1490—1495. Toți aceștia, ba poate și Teoctist, ucenicul și clientul lui Marcu au eșit dela celebra mănăstire Neamț.²⁷⁾

Se pare, că în Moldova la 1456 era încă un »mitropolit« Visarion. Acesta însă nu era antimitropolit lui Teoctist, ci probabil episcop sufragane de Roman. Visarion moare în 1456 și în locul lui, dă în Octombrie 1456 mitropolitul Ohridei, Dorotei (Nicodim II murise în 1451) voe lui Stefan-Cel-Mare să aleagă pe altul. N'am aflat, cine a fost ales.²⁸⁾

lui Hiacint. Guolubinski l. c. 14, 19, 27, Petrescu 85-75. »Preotul Român« l. c. 438—440, 317. Boroianu 429. N. Nicolescu »Pozițiunea și Drepturile Mitropoliților Români«, București 1892 p. 33, 62, 63. Redeanu l. c. 76, 77, 80, 83, 84, 86, 109, 111. Laurian »magazin istoric« IV. 213. Hajdău »istoria toleranței religioase în România« București 1868 p. 29 idem, »Negru Vodă« 243. Sbiera 702 Matei S. Dobrescu, »împrejurările ce au provocat sinodul dela Iași. București 1890 pg. 85 nota. În anul 1906. S'a scris monografia mitropoliei Ungrovlahice, pe baza criticii și a vederilor istorice ce azi dominează, de către domnii N. Dobrescu prof. de teologie la univerz. din București, »Intemeierea mitropoliilor. G. M. Ionescu ićențiat în teologie și litere, șef. de birou la minister de culte în București »Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei«.

²³⁾ Sbiera 683, 687, 664. Aici 136.

²⁴⁾ Popoviciu 125, 451. Sbiera 762, 691, 737—738; 683—687, 800, 801, 678. Grama ist. univ. 56—58, idem. »Preotul Rom.« l. c. 442.

²⁵⁾ Sbiera 691, 527, 737.

²⁶⁾ Papa Sixtus IV în 1477, îl numește »dragul meu fiu, bărbat nobil și cu adevărat atlet (voinic erou, ostaș apărător (athletes) al credinței creștine« Ardelean l. c. 52, 104, după Theiner mon. hung. II. 452. Cronica îl numește și »Sfântul Stefan Vodă«. Gh. Adamescu »liter. veche« Buc. 1903 pg. 89.

²⁷⁾ Iorga lit. relig. 14—15 idem. lit. rom. II 536 nota 1; 540 nota 1.

²⁸⁾ Sbiera 691, 738, Popoviciu 125, 126, 451. Aici 197, și 124 nota 1.

VI. Incheierea.

Conciliul florentin, după care au oftat veacurile bisericești creștine nu a adus unirea așteptată, nici pentru biserica orientului preste tot, nici pentru biserica particulară a Românilor.

În timpul mai nou, istoriografia românească nu s'a ocupat cu acest capitol interesant. Istoria veche și harnicii ei premergători, cronicarii noștri, când ajung la acest punct de forță, care era chemat să repareze cu o întorsătură norocită, tot neajunsul trecutului nostru posomorât, nu se sfiesc toți până la unul a învinovăți greu pe greci, pentru pagubele mari ce au suferit și va suferi totdeauna creștinismul împărțiat. În consecvență, morala și bunăstarea culturală și materială a popoarelor încă aici în aceasta neunire spirituală, își are în ultima analiză, izvorul tuturor scăderilor sale.

Eată cum se exprimă patriarhul istoriei naționale, primul nostru cronicar, Grigorie Ureche († 1647) — „săborul ce s'au adunat la Florentina, unde mai apoi nimica bun nu s'au ales... *pentru pizma grecească* au dat veste la toți, (aluzie la marcu Efezinul) să nu primească acel săbor, măcar că alții toți au fost pristănit (aprobat) și au fost primit... De care lucru, de era mai înainte de acel săbor neîngăduință (divergență, neînțelegere) ceva întră aceste biserici, era nădejde, că se vor tocmi și vor veni la împreunare, eară după acel săbor, atâta urăciune stătu întră amândouă bisericile, de nu să pot vedea cu dragoste, ci una pe alta hulește și defaimă și una pe alta va să pogoară și să-o calce. *Răsăritul este începător* (așadară totuși începătorul hulei nu e apusul;) *apusul va (vrea) să se înalțe; și așa una alteia nu va să dăe cale, cum răsăritul cu apusul n'ar hi (fi) fost logodna lui Cristos*» ²⁹⁾

«Care are ureche de auzit, să auză, ce zice spiritul bisericilor», ³⁰⁾ prin gura croniceii române și să nu se mai resfăteze și azi în convorbiri ca acelea, cari erau la modă pe timpul trist de după sinodul florentin și tradau așa de bine pe cei cari le-au introdus, pe greci și pe sârbi. Calomniau adevărat, că cei cari „se duseră la soborul din Florența, la papa vechiului Râm, fură ademeniți de Latini, și mulți dintră dânșii se

²⁹⁾ Grig. Ureche în «cronicile României» editate de Mihai Kogălniceanu, București 1872, tom I, c. V p. 140, la Sbiera 753. Vas. Ureche literat. rom. 88, 196

«Lumina nu dela răsărit, ci dela apus au venit neamului românesc», zice Iorga redacției dela «Lumea ortodoxă.» «Unirea—Blaj 1903, nv. 41, pg. 406, I «Răvașul», Cluj 1907 pg. 642.

³⁰⁾ Apocalipsul lui Ioan II, 7, 14, 17

Întoarseră cu *bărbile tunse*³¹⁾ Bieții noștri țăreni și în timpul actual au o groază oarecare și numai la auzul de «popă cu barbă tunsă.» Printre români bănațeni e vie încă locuțiunea; «Popă fără barbă nu trebuie crezut.»³²⁾ Tot grecilor și sărboteilor avem de a mulțami, cumcă cuvântul «latin,» la noi, are înțales rău; e cunoscută zisa «*letină spurcată*» cu care batjocură sunt întimpinați, români uniți.³³⁾

«Urât și străin» e înaintea poporului român și numele de «catolic,»³⁴⁾ «cotoliși» se numesc pe unele locuri românii uniți de cătră frații lor «ortodoxi.»

Dr. Șt. Pop.

³¹⁾ J. Bogdan «Vechile cronicе Moldovenești» București 1891, pg. 144. nr. 15. și 194. Sbiera 677.

³²⁾ A. Iuliu Zanne «Proverbele Românilor» vol. I. București 1895, pg. XXI la Sbiera 734.

³³⁾ «Răvașul» Cluj, 1907. pg. 638, Sbiera 733,

³⁴⁾ Alex. Papiu Florian «Viața operile și ideile lui G. Șincai de Șinca», București 1869. pg. 41, 42. Dr. Petr. Barbu „Foea Diecezană“ Caransebes, 1900, nr. 37. p. 18, col II. I. M. Moldovan „Spicuri în ist. biser.“ Blaj. 1873, 33, nota D-l Onisifor Ghibu zice, că orientalilor s'ar cuveni calificativul de catolic, dar, de vremece l'au uzurpat latinii, trebuie lăsat lor „dinpreună cu toate celelalte drepturi uzurpate „Limba nouălor cărți bisericești — Sibiiu 1905 pg. 79, 80.

Cântec.

Odoraș crescut zimbind
Între crini, zorele,
În visări te leagănă
Cântecele mele.

Prin albastru trece lin,
Luna să se culce,
Tu-ți alinți în desmierdări
Înimioara dulce.

Între gânduri te streкори,
Porumbea bălaie
Și în suflet îmi ațiți
Doruri și văpaie.

Tu în lumea de dureri
Ești o stea senină,
Ce în gânduri îmi apari
Mândră ca o zină.

ARON COTRUȘ

NOTIȚELE UNUI DASCĂL

† Nicolae Popescu.

Fără sgomot, cum era obișnuit să se strecoare și în viață, bătrânul dascăl și-a făcut cel din urmă drum, spre o altă viață.

De acum n'o să-l mai întâlnesc dimineța la liturgie, n'o să mai schimb cu el vr'o vorbă măcar prin coridoare și n'o să-l mai văd citindu-și «Gartenlaube» în filigoria din grădina gimnaziului.

E și aceasta o artă de a ști să te străcori din viață, în clipa când ți-ai plinit misiunea pământească, să te străcori așa fără veste și fără sgomot, cum erai obișnuit să trăiești și până atunci prin lume.

În camera «din vechiul schit», în camera călugărească de acum un veac și jumătate, Nicolae Popescu a trăit o viață de pustnic, ținându-și prelegerile cu o regularitate mecanică, citind și scriind.

A trăit și-a muncit.

E cuprinsul unei vieți de dascăl harnic și muncitor, care trece prin viață fără a lăsa în urmă un nume strălucitor, aparținând acelei categorii ingrate, pe care Jean Marni o numește: «Acei despre, cari nu se vorbește».

Și totuși, bătrânule, iubitul meu dascăl deodată și coleg de ieri, tu ai muncit așa de mult, ai trăit o viață de lipsuri, și ai împrăștiat la mii și mii de elevi câte o schinteie din cunoștințele tale de om harnic și sânguinos.

Tu ai muncit treizeci de ani pe ogorul instrucției naționale, cu o leală de servitor de cancelarie, sau de factor postal. Și în efortul grea a luptei pentru pâine, ți-a rămas totuși destulă vreme pentru a scrie cărți didactice și studii*), a te aprofunda în teorii asupra continuității Românilor în Dacia, ori pentru a scrie și traduce foiletoane în «Unirea», până în zilele din urmă. Ți-a rămas destulă energie pentru a-ți păstra umorul, întâmpinând viața cu seninătatea zimbetului și-a glumelor nevinovate.

Ți-a rămas, până în clipele din urmă de grele suferințe, curățenia sufletească de a te bucura de viață așa cum ni s'a dat, de a te înveseli de un foileton, de-un cântec, de-o glumă.

S'au sfârșit toate aceste însă; n'o să te mai văd nici servind la mănăstire, nici percurgând cu pași mărunți între oare, coridorul, nici cercându-ne să-ți cântăm „Nițior“ ori „Toate plugurile umblă“...

* * *

*) Manualul de geografie, Gramatica limbei germ.

Cum ai trăit și ai murit sărac, îmi vine în minte o statistică a a unui cinic. Murise un profesor din Germania, un profesor de universitate, și luându-se inventarul după moarte, s'a constatat oficial un *minus* de vr'o sută mărci.

Statisticianul a făcut un calcul matematic, arătând, că dacă profesorul din chestie — un savant de renume — ar fi deschis o crișmă, sau s'ar fi făcut măcelar, ori chelner, ar fi încheiat bilanțul finanțiar al vieții cu un *plus* de câteva zeci de mii de mărci.

S'ar putea face și în cazul de față un bilanț aproximativ. Poștească și calculeze cineva, cât câștigă anual, o calfă, care își încasează leafa începând cu vârsta de șeptesprăzece ani! Cât spesează, în aceeaș vreme, un tinăr cu studii mai înalte, până la douăzeci și cinci de ani, în caz norocos — până a pune mâna pe o diplomă. Adaogă apoi venitele de mai târziu ale ori cărui meșteșugar ori întreprinzător și compare-le cu leafa de cinci sute zloți, cu cât începea un profesor, pe vremuri, la școalele înalte din Blaj.

Se va cruci la urmă, și va înțelege, că cei dintâi și-au ales partea cea mai bună a vieții, dar că sunt necesari și cei de al doilea, cari să muncească pe o leafă mică, îndestulindu-se cu frumosul titlu de «luminător al neamului.» Un luminos titlu acesta, fără îndoială, dar de o lumină rece, ca aceea a lumii.

Și dacă în viață oameni de calibru lui Nicolae Popescu se strecoară nebăgați în seamă, moartea e un prilej de a-i scoate pentru întâia și ultima dată la iveală, pentru a-i respăți într'o singură zi, cu prilejul înmormântării, pentru viața lui de muncă și abnegare, pentru acel neîntrerupt șir de ofense mute, ce se aruncă zilnic asupra omului, căruia nu i-se dă importanța ce o vrednicește.

* * *

O cameră din mănăstirea vechilor călugări rămâne goală.

Mă gândesc la cei-ce au locuit-o înainte cu un veac și jumătate, la seria de călugări învățați, pe cari abia de-i mai dezgroapă hărnicia scrutătorului istoric din pravul hrisoavelor bătrâne.

Propovăduitorii luminii dispar, unul după altul, ca într'o ceață groasă, ca într'un întunec, care li învăluie, de cum ies din lume.

Nicolae Popescu trece și el pe urmele antecesorilor, în negura uitării și tăcerii, fără să privească în urmă dacă li trece vr'unui scrutător prin minte, să arete obștei românești câtă muncă, câtă hărnicie și câtă jertfă au fost acumulate în o viață de dascăl sărac și harnic.

Dormi, bătrânule!

Al. Ciura.

Cugetări

Cați pe Dumnezeu --- ... înseamnă că El te caută pe tine: și să nu te miri dacă fiind Dumnezeu, te găsește mai înainte ca tu să-l fi găsit.

*

O taină sufletească prea adânc ascunsă, vorbește dela sine.

*

Spunem totdeauna un cuvânt care întrece măsura: acel ce se citează.

*

*

Deseori e mult mai folositor de a arăta cuiva calitățile pe care le poate dezvolta, decât defectele pe care și le poate îndrepta.

*

Ce *suntem* noi, ca să simțim așa de puțin ceea ce este.

*

Trebue să uimești menirea ta.

*

Poruncile lui Dumnezeu ne sunt poate o povară, dar în chipul aripilor la pasări ...

*

Când suferi de o durere ce nu poate fi alinată, mergi de alină la alții durerile cari pot fi alinate --- Când n'ai nimic în tine, când nu mai ai nimic, când nu mai ești nimic, și te dai altora --- dai fraților tăi cu adevărat ceva din Dumnezeu ... și'l găsești pe El!

*

De știi în ce chip să iubești pe vrăjmașii tăi, începi să pătrunzi în cunoașterea lui Dumnezeu.

*

Lucrurile au o logică strașnică: ori-ce neurmăre este pedepsită de urmările ei.

*

Cine are îndoială în teorie, în practică alege.

*

După nimic nu ne putem judeca mai bine decât după cele ce uităm.

*

Ori ce lucru e o parabolă.

*

Cea ce ne place în viitor este și neprihănirea lui: ni este ca „locul unde n'a trecut stricăciunea noastră “

*

Dacă ai un suflet mare, ar fi mic s'o spui.

*

Cui moartea nu îi vorbește nimic, îi lipsește iubirea

*

Omenește chiar chipul cel mai înalt de a se gândi la cineva este de a se ruga pentru dânsul.

*

Nu e lucru mai mare decât de a *începe*.

Unul singur însă: ... a reîncepe.

*

Mult poate în lume, cine a voit cât de puțin în sine însuși.

Vladimir I. Ghica.

ÎN VIS

Noi pășeam perduți în gânduri
Și-n a lunei schinteieri,
Ne cântau așa de dulce
Întristații palmieri.

Peste fruntea-ți fermecată,
Fluturau prin crengi lumini...

Dar fu vis, ce mă trezise,
Tot cu dor și prin străini.

A. Cotruș.

Ewald Chr. v. Kleist.

PRIMĂVARA

— Fragment epic. —

- Primiți-mă, umbrelor sfinte, lăcașe de blânde extaze,
 Voi bolte mărețe de frunze, de 'nchise dorminde-adieri
 Voi, cari la poeți solitari le-ați rupt perdeua de mîne
 Și în seninul Olimp le-ați deschis portale azure,
- 5 Eroi și zei de-au văzut! Primiți-mă și inima 'mplețiți-mi
 Cu dulce tristeță și tihnă! — O dacă cursul vieții mele,
 Din stânci izvorât, s'ar scurge acum în văile voastre! —
 Pe căi nocturne mă duceți la tronul splendid al virtuții
 Ce 'njuru-l așterne lumină, ca să deștept și ecoul
- 10 Spre slava trezitei naturi! Ear voi, zimbitoare fânațe,
 Voi văi sădite cu roze, voi labirinte de râuri, —
 Vă 'nghit voluptatea cu al vostru resufu de balzam.
 Trezându-vă Aurora, o beau cu a ei purpură.
 Întins la umbră vreau bucuria pe coarde de aur
- 15 S'o cânt, ce 'n al vostru sin locuște! — Treziți-mi gândirea,
 Cu notele mele să împle pământul. Ci ele să fie
 Precum e al zefirului freamăt, ce acuma sărută
 Viorele: și ele să fie precum e al apelor murmur.
 Pe norii de aur căzut'a drin cer Primăvara
- 20 Și are-o cunună de tulpă și crini. Țisnesc din sinu-i
 Șiroaie de lapte teluric. Prin munți trezitu-s'a neaua
 Și fuga alunecă 'n jos spre gropile umflate de apă,
 În cari cu pocnet uscat ciocnindu-se 'n frunte
 Mormane de ghiață, se luptă să spargă zăgazul.
- 25 Și apa birue malul: îneacă pădurea, fânașul
 Și câmpul...
- Răchiți de prin șesuri își clătină vârful a lene. —
 Pătați pescărei și sălbatică rețe țișnind în afară
 Din apă se ascund între ramuri, prin cari ciocărlia
 De jalea iubirii își cântă din frunză suspinul...
- 30 Căprița de valuri împinsă s'asvârle pe vâruri

- De stânci; şi astea privesc cu durere puhoiul. Ear urşii...
 Aleargă şi ei, dar stângaci în zorire se scapă tocmai
 În mijlocul apei, apoi mormăind cu 'ncetul se scoală
 Şi-şi scutură moşii udaţi; dar eată pământul că scade
 35 Şi earăşi pe apă rămân; mănioşi dar o iau spre pădure
 De-a 'notul, se 'ncleşă de brazi şi stejari şi 'nsus se-aburcă,
 Grăbit-au aci, dar le tremură pielea de spaimă
 Când văd turbatele vânturi şi stânci vărsătoare de apă
 Şi neagr'adâncime. Prin tufe uscate s'ascund cântăreţii
 40 Privind cu amar şi 'ntăcere la valea drăguţă.
 Odată 'n desişul căreia-au hrănit puşorii
 Flămânzi. Ciocârlia trezită de frică se avântă
 În ceriuri, de unde-şi roteşte ochirea cătră
 Pustiul de apă, căutând părăsite fânaşuri. —
 45 Bordee o iau rostogolul, şi case şi mese

Şi poduri...

- Ciobanul sermanul plutind pe luntrea uşor lunecândă
 Visează grozavul potop, ce lumea odat'a 'necat'o,
 Când cerbii muriră în sbucium de valuri. — — —
 Dar eată pământul 'nghiţit'a pohoii, când nouri
 50 Fugari şi umbre uşoare de ceaţă sburau ca pribege.
 Pe cerul albastru s'aşterne-o purpură de aur! —
 Dar Earna năprasnică nici că se lasă: 'n amurgul
 De seara adese încearcă să 'mprăştie zimţuri
 De ghiaţă şi groază de omăt; ear vânturi turbate şi aspre
 55 Aduc din hotarul Islandei suflări 'năduşite,
 În treacăt ochesc prin abisuri jelinde, ori grabnic
 S'apucă de zgudue codri ameţiţi aducând fioruri, —
 Şi jur împrejur aşternând inundări de răceală; —
 Dar tot birul Primăvara, măcar, că 'nainte
 60 Mai slabă era! Şi acuma plutesc adierile blânde;
 Câmpia se 'mbracă 'ntr'o haină pestriţă, frunzişul
 S'ascunde 'n umbră, re'nvie o cântare domolă,
 Ce sboară 'n vârtejuri plutind prin dumbrava scăldată 'n
 Amurgul verziu. Cu argint şmălţuit îi părăul,
 65 În aer înaltă mirezme, ear echoul ascultă
 Ciobanul din vale ce-şi varsă jalea pe fluer. —

Voi sceptici, ce duceţi o viaţă, ca zilele triste
 De eamnă, lipsită de soare şi ori ce plăcere,
 Voi cei ce căzurăţi în lanţul mizerii şi clipe

- 70 Amare mereu înghiţiţi, deci voi priviţi Primăvara 'n

Juneţă;

- Acum aruncaţi-vă ochii 'mprejur şi 'n tablouri
 Prefaceţi icoanele negre! Ambiţia deşartă
 Să piară, sgârcenia, invidia şi pofta de sânge;
 Voi veseli trăiţi căci a voastră creare menită
- 75 A fost bucuriei; durerea înjură virtutea
 Şi'nşultă candoarea! Gustaţi-vă farmecul vieţii!
 Priviţi-l cum joacă prin aer, prin vale 'nverzeşte
 Şi curge'n murmur! — Ear voi, o simbol Primăverii,
 Voi, mândrelor, voi ce acuma 'nfloriţi, voi în grabă
 Fugiţi de năduful de moarte, fugiţi de prinsoarea
- 80 De aur din târguri! Veniţi încoace la ţeară!
 Veniţi şi zefirului daţi-vă pletele voastre
 Ca el să se joace cu ele; în locuri privind şi'n

Păree

- Părea-veţi flori de pe maluri; culegeţi tulpe stropite
- 85 Cu roua din zori şi le 'nfigeţi pe 'nflătele sinuril
 Aice, de unde o stâncă 'nbrăcăta cu brazi şi cu tufe
 Spre stânga fruntea plecându-şi umbreşte râul albastru
 Aici m'aşez pe covorul de earbă 'nverzită
 De lângă pietroasele dâmburi! Privirea-mi departe,
- 90 Departe-o arunc să se peardă prin văi şi prin şesuri!
 O ce frământare vioaie deşteaptă brăzdatul
 Pământ! Şi ce farmec draguţ din păduri şi desişuri
 Zimbeşte! Ghirlande de flori zimbitoare cuprind şi
 Roşesc împrejur depărtarea, ce moare — apăsată
- 95 De marginea ceriului. Straturi de maci roşietici
 Se 'ntind îngustându-se 'n largul grădinii, stropite
 Cu flori drăgălaşe de in şi de nalbă! Măcieşii
 Şi rugii ghimpoşi încunună al iazului luciu
 Şi veseli privirea şi-o scaldă în el. Ear din marea
- 100 Verzie săgeată şuvoiul de raze de aur
 Din ochii lui Phoebus. Şi ţermul gălbui îi
 Sclipeşte de scoici şi de pietră rezleţe 'n coloare
 În mare potopul de peşti arginţii îmbătat-ii
 De-o veselă dragoste! — Iar pe întinsele câmpuri
- 105 Vecine cu marea pasc cai maestetici, nechează
 Şi-aleargă cu tropot sburdalnic, făcând să resune
 Dumbrava şi valea stâncoasă. Şi vite priene
 Se 'nşiră prin vaduri, ori sburdă pe largile lanuri
 Bălmoase. În mijlocul lor a boerului curte

- 110 Stă tristă 'ntre teii umbroși; alee de ulmi și
De plop, ce-și tremură frunzele, duce la dânsa.
Se clatină iazul a lene, și valuri sgârcoase
Se alungă unul pe altul, urmate de cete
De lebede și de bătlani. Împrejur încărcate's
115 Colinile 'nalte cu ramuri de viță de vie. —
Pădurea de fagi încunună mărețele piscuri
De munți, ce surid la razele mândrului soare
Ori doară o seamă jelesc, că-s umbrite de valul

De nouri.

- În cer ciocărlia s'avântă legându-și ochirea
120 De stânci și de selbe, ear glasu-i resună 'n restimpuri.
Sonorele note vibrând deșteaptă din câmp pe
Țăranii trudiți. — Ei vesel ascultă puțin, apoi earăși
Se razimă bine de plugul, ce lunecă iute
Și neagra țarină-o răstoarnă în lungi cărărușe
125 Pe cari croncănesc steclitoarele cioare și strigă
Pestrițele țarce. — Și sămănătorul în urmă-i
Pășește cu pași mășurați aruncându-și sămânța;
Săltând după dânsul grăbește și grapa colțoasă
Și glia o scarmână, bulgării mari și vârtoși îi
130 Sdrobește. — O dacă țaranul — — — o bietul —
Și-ar sămăna pentru dânsul sămânța, o dacă

De viță de vie

- El parte-ar ar avea, și ramii cu fructe mustoase
Spre el s'ar pleca, sau marea gălbie de grâne
S'ar coace 'n folosul celui, ce a lucrat-o — o bietul!
135 Dar vai rășboiul năprasnic rânjindu-și dinții de foame
Cutrieră câmpul în cete pribege, sdrobește
Speranța! — Precum puzderea de grindină cade
Și sfarmă săcara și grâul, așa și rășboiul
Așterne pământul cu grâne și ramuri de viță
140 De vie. Ear' satul, pădurea și târgul în flacări
Îi pare-o măreață icoană! — Din negrul
Tumult se 'nalță nouri de strigăte pline de jale
Și țipăt și vaer de moarte întunecă firea...
Prin văile scunde sclipesc grozavele arme, talazuri
145 De flacări se leagănă ușor și 'ncing luptătorii
Cu limbile lor arzătoare. Strigăt și țipet
Ș'amară scrășnire din dinți în vîforul groaznic
De flacări și arme, cadavre ca frunza și câmpul

- O mare de sânge, prin care pripesc sălbatice fiare
 150 Urlând de groaza de moarte! Chiar însuşi echoul
 Se spărie şi greu tremurând se sbate din stâncă în stâncă....
 Se 'ncruntă şi Ceriul de spaimă!... Se pare că-i Etna
 În clocot, când marea vueşte svârlindu-se 'n valuri
 Pe ţarmul stâncos — şi sate şi târguri se acopăr
 155 Cu mantii de flacări...
 Voi regilor, voi căroa popoare v'au dat fără silă
 Conducerea 'n mână, voi credeţi prin flăcări şi sânge
 Să duceţi supuşii 'n ocolul scăpării? Se poate?
 Ce, vraţi mai multe vlăstare? Atâta şi-atâta
 160 Sodom de supuşii, să-i faci fericiţi, nu-i grijă destulă?
 Căutaţi mântuirea celor ce sub aripa voastră
 S'ascund, pe aceştia păziţi-i, un vultur precum îşi
 Păzeşte puiuşii de-abia ieşiţi din găoace! —
 Prefaceţi armele 'n seceri; daţi cinste celor ce
 165 Veghează nopţile lungi şi aduc pe pământ o nouă
 Lumină; treziţi din tainicul somn şi plebea umilă
 Ce zace 'n neştire şi traiul de grea suferinţă

BCU Cluj / Central University Library Cluj
 Suceava, la 17 Aprilie.

Voi usuraţi-ll...

Trad. de Ilie E. Oltean.

Poezii populare.

Dragă-mi leliţa 'n joc
 Când se leagănă cu foc;
 Unde pune ea piciorul
 Să aprinde jucătorul.
 Unde aruncă un ochişor
 Arde sufletul de dor.

*

Ştii tu mândră ce ți-am spus
 Asară coala din sus
 Să nu bei apă din tău
 Că-i murl de dorul meu,
 Să nu bei apă din baltă
 Că ți-o părea rău vre-odată,

Să nu bei apă din vale
 Că-i murl de supărare.

*

Frunzuță verde de vie
 Bine știi, ce-mi place mie,
 Măruț roșu din hârtie
 Badea care știi să scrie,
 Măruț roșu pădureț
 Badea 'nalt și d'albineț
 Când cetește
 Mă topește
 Și atunci mă pomeneste;
 Cu ceriul, cu stelele,
 Cu luna cu soarele.

Științele naturale și credința

de

Dr. Iuliu Florian, preot militar.

(Urmare)

Naturalistul Dr. Sigismund Günther, profesor la tehnica superioară din München însărcinat cu scrierea istoriei științelor naturale în veacul al 19 declară dela început, că în veacul numit nici pe de parte nu s'au făcut așa descoperiri mari pe terenul fizicii și a dinamicii precum s'au făcut în veacurile precedente astfel dar de un progres ne mai pomenit pe acest teren în timpul din urmă nu să poate vorbi.

Naturaliștii moderni mai mult au prelucrat materialul brut primit dela un Copernic, Kepler și Newton și au intrat mai adânc în tainele marilor legi ale naturii descoperite de neîntrecuții lor antecesorii.

E de neîgăduit meritul veacului al 19 pe terenul științelor naturale, dar nota caracteristică prin care să deosebește acest veac de cele precedente e direcția materialistă, pe care câți-va filosofi moderni au voit să o introducă și în filosofia naturii, cercând să esplice lanțul nesfârșit al legilor din univers prin un subiectivism gol. Aceasta școală materialistă să începe cu triumviratul alor trei corifei: Fichte, Schelling și Hegel.

Fichte susține de es. că natura întreagă să deduce dela propriul »eu«. Schelling afirmă, că natura e oglinda sufletului; materia nu e un ce independent de noi, ci e determinată prin percepțiunea individuală esența materiei e un product al unor puteri ce sunt în luptă continuă.

Direcția aceasta nouă însă tocmai în Germania unde s'a pornit a aflat mai puțini aderenți între naturaliștii serioși.

E lucru de înțeles, că o filosofie, care nu să basează pe rezultatele esperințelor îndelungate nu poate fi decât »un sistem de fraze și concepte frumoase, care cugetă că prin o simplă espunere a fenomenelor din natură a »esplicat tot rostul naturii«. ¹⁾ De aceea Günther, care de altcum precum să vede ține mult la vederile lui Kant despre contemplarea lumii, își exprimă bucuria, că naturaliștii specialiști nu s'au lăsat seduși de »cântecele de sirene« ²⁾ ale școalei lui Schelling și Hegel, ci au ținut calea metodei esperimentale, care e singura ducătoare la scop în chestii de ale naturii.

¹⁾ Günther o. c. p. 29.

²⁾ ibid p. 34.

Aci să esplică totodată și cauza pentru ce atunci, când e vorbă de a statori raportul dintre credință și știința naturală, nu sunt dătători de ton aceia, cari prin teorii geniale vreau să desfacă legile naturei de Legislatorul ei, ci aceia au cuvântul, cari pătrund în văzduhul nemărginit prin telescoape uriașe și ostenesc la esaminarea celulelor nevăzute de ochii liberi, cu ajutorul microscopului.

Dintre toate științele naturale, cari să mărginesc la planetul nostru, mai mare progres au făcut în timpul din urmă geologia și paleontologia. Geologia să ocupe cu esaminarea straturilor ce să află în interiorul pământului, paleontologia spune judecată asupra timpului și împrejurărilor în care a trăit un organism, a cărui rest s'a aflat în cutare strat al pământului.

Frumoasele rezultate la cari au ajuns aceste două științe, multora li să par niște dificultăți, la cari credința și Sf. Scriptură nu e în stare să răspundă în mod îndestulitor. Ce răspunde credința noastră la aceste dificultăți vom vedea din capitulul următor.

Biserica ca autoritate supremă în chestiuni dogmatice, ca atare nu a ținut de lipsă să se declare în discuția ce s'a încins cu privire la dezvoltarea planetului nostru, de es. originea viețuitoarelor, fost'au adevărat mai puține specii create de D-zeu sau tot acele ce le avem azi, etc. ci dă curs liber cercetărilor științifice, fiind convinsă, că adevăratul rezultat al științei nu poate fi în contradicție cu adevărul cel vecinic.

Ținuta bisericii față de progres și cultură e ținuta mamei îngrijite de soartea fiilor săi. Să bucură atunci, când omenimea progresează ținând cont de adevărurile nestrămutabile ale credinței, dar e îngrijită atunci când vede, că fii săi sub pretextul progresului și al cultivei vreau să scuture obligământul înăscut ce'l are omul față de D-zeu. Biserica desaproabă atunci cu toată tăria tot pașul ce'l face cultura în direcția greșită, și-i aduce aminte omului încrezut în puterile sale »că aceea ce cunoaștem e puțin de tot, aceea însă ce nu cunoaștem e imens«.³⁾

Superbia omenească nu să lasă însă să fie convinsă așa ușor până când nu vine natura însăși, ca să arete omului cât de slab și neputincios e.

Esemplul zace aproape, în groaznica catastrofă dela Messina.

Inspăimântătorul cutremur de pământ a fost numai un suspin al pământului nostru cel atât de răbduriu.

Invățătura ce de sine ni să impune din acest caz, care a pus în jale o lume întreagă, ne-o dă de-a gata o foaie din Viena prin cuvintele:

³⁾ »Ce que nous connoissons c'est peu de chose, mais ce que nous ignorons c'est immense« cuvintele lui Laplace la Günther o. c. p. 943.

»In catastrofa din Italia aflăm ceva ce umileşte cutezanţa oarbă a omului. Acum ne putem convinge din nou, că cu tot progresul şi sborul înalt ce l'a făcut spiritul omenesc, şi în butul tuturor invenţiunilor moderne, suntem de tot slabi dacă natura să deşteaptă din somnul ei«.4)

Nu vrea să zică nime că prin credinţă s'ar putea încunjura descărcarea extraordinară a puterilor naturei, dar a te fâli necontenit cu invenţiuni şi descoperiri nouă cu scopul de a lovi în spiritul conservativ al bisericii, fără ca să ai un folos practic din ele, care să-ţi asigureze existenţa, e o sumeţie goală şi nimic mai mult.

REVISTA POLITICĂ

Scrisoare din Bucovina.

III.

Românii din Bucovina şi creştinii sociali. — «Hora» din Bucureşti. —

Şcoala teologică «fica» şi «maica». — Alte excursii din România. —

Procesul studenţilor. — Pretenţiunea Rusnecilor. —

Prea iubite şi venerabile frate în Cristos! De mult nu Ți-am mai scris, însă fiind însu-Ți păstor de suflete, îmi vei crede, că adese turma cuvântătoare te ocupă atât de mult, încât Ți rămâne puțin timp să mai faci și altceva.

Har Domnului, că la noi în Bucovina s'a validat așa de frumos înfrățirea partidelor odinioară inușmănite! Toate intrigile și încercările meschină din părți dușmănoase au rămas fără rezultat! E acum aproape anul și la noi este încă totuși numai un singur partid mare Românesc, un partid puternic și bine organizat, care și acum stă în relațiunile cele mai sincere și mai prietinoase cu partidul creștin-social, de la care a purces ingerul păcii între noi. Astăzi nu mai auzi ceartă între preoți și învățători! Ambii lucră mână în mână și bravii nostri învățători cu fapta, cu cuvântul și cu condeiuil apără cu hărnicie interesele bisericii și neamului nostru.

Ai auzit de sigur, venerabile părinte și frate, de dragostea cu care fură primiți scumpulii nostri țărani de marele Lueger în Viena? Ai auzit câtă silință și-a dat acest bărbat scump să-i onoreze cât se

4) Deutsches Volksblatt 31 Dec. 1908.

poate de mult și să le arete stima sa față de ei? Și ce putem noi învăța din aceasta? Doue lucruri de însemnătate vitală pentru noi, și anume pro 1° au urlat mult Caiefele prin «șornalele» lor contra alianței noastre cu creștinii sociali, și totul era în zădar. Deci urle mai departe, dacă pot, căci totuși nici când nu vor fi în stare să vâre zizanie între noi și prietinii nostri firești. Pro 2° să învățăm din purtarea nemuritorului nostru Lueger, cum să ne purtăm și noi față de țărani nostri. El, un bărbat străin de *ritul* nostru (nu de *legea* noastră, căci e un adevărat *creștin*!) și străin de *neamul* nostru, a primit cu brațele deschise pe țărani nostri la sinul său! Și ce a fost efectul? Dragoste nefinită și memorie neștersă la țărănimea noastră pentru el! Da, țărănul nostru, pe lângă că e modest, e și foarte recunoscător. Cu o vorbă blândă l'ai câștigat și dacă-ți cunoaște el intențiile cele bune, atunci îți urmează ca un miel blând păstorului său. Deci să-și ia exemplul conducătorii naturali ai poporului nostru dela marele Lueger și să arete și ei aceeași dragoste față de țărănul nostru și dragostele va fi și lor răsplata. Dragoste să samene și dragoste vor aduna; cinste să samene și cinste va fi și partea lor. Mulțămită lui Dumnezeu se cunosc acum destul de bine rodirile alianței noastre cu creștinii sociali. Starea materială a țărănului se îmbunătățește pe zi ce merge. În tot momentul se aude știrea îmbucurătoare, că a scăpat o moșie țărănească din ghiarele Caiefelor. Și aceasta e numai pentru binele obștesc, deoarece dacă va ajunge țărănul nostru la o stare materială destul de favorabilă, atunci va înflori și prospera cu siguranță și întreg neamul nostru.

Observăm totodată, că și frații de peste hotare au început a privi cu mai mult interes țerișoara noastră. Dovadă ne sunt excursiunile dese, cari au aflat loc în decursul anului acestuia. Înainte de toate a sosit Luni în 24 Maiu st. n. la Cernăuț societatea musicală «*Hora*» din București; a vizitat Cernăuțul, a dat Marți în 25 Maiu seara un concert în teatrul municipal din Cernăuț în favorul «*Alumneului Junimii*», a unei instituțiuni, care și-a propus să o creeze harnica societate studențească Junimea, ca să aibă universitarii sermani Români un loc de adăpost în Cernăuț, să poată locul acolo gratuit și așa să-și urmeze studiile, fără ca să fie siliți, să se servească de gazde scumpe, dar proaste. Din Cernăuț a plecat «*Hora*» la Suceavă și a dat și acolo Miercuri în 26 Maiu st. n. un concert și apoi s'a reîntors în patrie. Primirea acestei societăți a fost la noi pretutindene foarte călduroasă. În Cernăuți am văzut eu însumi, cu ochii mei proprii un lucru, pe care nu l'aș crede, dacă mi-l'ar fi istorisit altul cineva, sau dacă l'aș fi cetit aiurea! Scumpe frate! Chiar orașul acesta cu totul jidovit s'a de-

corat în onoarea «*Horei*» punând steaguri pe turnul palatului primăriei! E ceva în adevăr de necrezut, căci de altcum ignorează Caiefele sistematic totul ce e Românesc! Se vede însă, că fiii lui Israil au început a căpăta respect înaintea neamului nostru obidit, când au văzut, că solidaritatea noastră este un zid așa de puternic, încât nu poate fi doborât de machinările jidovești. Caiefele, se vede că încep acum a earăși cu dragostea, despre care-ți scrisesem odinioară în prima mea scrisoare.

Nu mult după acest eveniment privim o a doua vizită îmbucurătoare: sosiră anume Luni în 31 Mai doi profesori ai facultății teologice din București și anume prof. *Boroianu* și prof. *Mihălcescu*, însoțiți de cei mai mulți studenți ai aceleiași facultăți. La gara »Volksgarten«, gara sudică a Cernăuțului, fură ei întâmpinați de către trei profesori a facultății teologice din Cernăuț, și anume Saghin, Gheorghiu și Isopescul, apoi de către prefectul seminarial pâr. Adrian Boca, de către presidentul »Academiei ortodoxe« Nicolai Cotos, împreună cu asistență număroasă precum și de către reprezentanții celorlalte societăți studențești Române. Dela gară plecară cu toții la palatul metropolitan, unde fură întâmpinați de întreg colegiul profesoral al facultății teologice cu decanul în frunte; imediat intră cu toții în capela seminarială și aici celebră rectorul seminarial, pâr. Mihai Dracinschi un »Te Deum« în onoarea oaspeților. Imediat după aceasta urmă masa, iar după masă audiența la Excelența Sa Metropolitul nostru. Apoi fu vizitat întreg palatul metropolitan împreună cu facultatea teologică. Seara la 9 oare în aceeași zi avu loc un banchet festiv în onoarea celor doi profesori Bucureșteni în localitățile hotelului central. La acest banchet participară cei doi profesori oaspeți; toți membri corpului didactic academic dela facultatea teologică și prefectul seminarial pâr. Adrian Boca, de toți douespăzece persoane. A doua zi mai vizitară oaspeții celelalte lucruri vrednice de văzut din capitală, apoi luându-și remas bun dela seminariul archidieceșan, în care fură primiți și găzduiți cu mare dragoste, plecară la două oare după amiazi direct la mănăstirea *Putna*. Așa ajunseră oaspeții noștri Marți în 1 Iunie 10 oare seara la s. mănăstire *Putna*. Aici maseră peste noapte și a doua zi înainte de amiazi vizitară cu pietate mormântul nemuritorului Voevod Stefan-cel-Mare și admirară și toate sculele depuse în bogatul ȣesaur al mănăstirii acesteia. Indată după prânz plecară apoi din *Putna* cu trenul spre *Suceavă*, unde ajunseră în aceeași zi, adecă Mercuri în 2 Iunie la 7 oare seara. Aici fură bine primiți și luară cina în grădina Școalei Române și apoi să găzduiră peste noapte, parte în mănăstirea sântului Ioan-cel-Nou, parte în internatul de băieți Români gimnasiaști »*Vasile Cocârla*«. După ce vizitară oaspeții noștri a doua zi toate monumentele mai însemnate istorice din *Suceavă* și

ascultară în biserica Mirăuților liturgia celebrată de Archimandritul Gedeon Balmoș împreună cu asistență numeroasă, plecară în aceeași zi, adevă Joi 3 Iunie la oarele 11 a. m. spre s. mănăstirea Dragomirna, unde ajunseră la oarele 12 $\frac{1}{2}$ amiazăzi. Aici fură întâmpinați cu multă căldură de superiorul păr. Ipolit Vorobchievici împreună cu conventul și după ce fu celebrat un »Te Deum« scurt în sănătatea oaspeților, cu toții se azează la prânz, care era în adevăr o masă splendidă și o dovadă strălucită pentru ospitalitatea ilustrisimului superior Ipolit. Tocmai pe vremea prânzului avură și oaspeții noștri o surpriză deosebit de plăcută; apărură anume de odată în mijlocul lor părintele *Constantin Morariu*, parochul din Pătrăuții pe Suceavă, care pe lângă că e un preot model, cum poate numai este altul, totodată e și un bărbat pătruns de iubirea cea mai înfocată pentru neamul său. Aplause frenetice, cari nu mai voiau să sfârșească, resunară, când apărură acest bărbat stimat și iubit de întreg neamul românesc. Entusiasmul era la culme de aceea la invitarea sa oaspeții noștri cu toții plecară la 3 oare p. m. din Dragomirna peste pădure spre *Pătrăuț*, care este foarte aproape de Dragomirna. Bucuria era cu atât mai mare, pentru că tocmai în aceeași zi își serba și părintele Morariu ziua sa onomastică, deoarece tocmai atunci era și praznicul sfinților împărați, întocmai cu apostolii, Constantin și Ileana. Deja Pătrăuț plecară apoi oaspeții noștri la gara Ițcani și de aici însoțiți de mai mulți Bucovineni trecură hotarul la gara Burdujeni, unde-și luară apoi rămas bun și plecară la vetrele lor. Așa se fini cu mulțămintă sufletească reciprocă aceasta excursiune memorabilă. Așa veni școala teologică fiică, să-și viziteze în Cernăuț școala sa *maică* și fu primită cu dragoste părințească. Avem nădejde, că tinăra facultate teologică din București își va lua un avânt nou și va ajunge odată departe, încât va fi odată fala bisericii și a neamului. Și la aceasta culme va ajunge cu atât mai iute, cu cât va grăbi să crească și să nutrească în sinul ei un spirit în adevăr bisericesc creștinesc. Aceasta însă va fi numai atunci posibil când *toți* prolesorii acelei facultăți vor fi odinioară *preoți*, iar nu ca acum în partea cea mai mare *laici*. Și în adevăr a făcut asupra multor din noi o impresie cam uimitoare, când am văzut că li lipsea celor doi profesori *reverenda*, iar între studenți se afla numai unul cu reverendă, pentru că acela era preot! Să sperăm, că cei doi Metropoliți Români, nu de mult aleși, vor avea de grije să preoțească cea mai înaltă școală teologică din România. Și acești doi dignitari înalți ar putea-o ușor face, deoarece ei au avut în tinerețile lor un exemplu destul de bun fiindcă *amândoi fură crescuți la noi în Cernăuț, și amândoi și-au dobândit Doctoratul teologic la universitatea noastră*.

Tot pe timpul, când făcură teologii Bucureșteni excursia lor, făcură și elevii din *Peatra — Neamț* o excursie în Bucovina. Și ei vizitară Cernăuțul și fură primiți cu multă dragoste și s'au găzduit în internatul de băieți Români: elevi ai gimnasiului III. de stat. De aici au vizitat apoi și mănăstirea Putna. Mult s'a slăbit entuziasmul pentru acești oaspeți, când s'a aflat mai târziu, că între ei au avut obrăznicia să se bage și patru Caiefe, ca să viziteze »*eppes mormintili ștrimoașilor.*« Se zice, că directorul liceului din Piatra-Neamț a încuviințat excursia numai sub condiția, dacă vor participa la ea și cei patru Jidani. Oaspeții din România ne-au fost și ne sunt totdeauna plăcuți și simpatici și totdeauna ne dăm silință să-i primim cât se poate de frumos. Însă am dori foarte mult, ca să fim cruțați de Caiefele de acolo, căci avem și noi destul de ale noastre, așa încât le putem dărui încă și lor un număr considerabil. Tineretele lufte pline de speranță n'aveau decât să-și viziteze Răbănușul din Sadagura. N'avem nimic încontra. Iar D-l director din Piatra-Neamț de altă dată să iaie seamă, ce face.

Însă și o a patra vizită a fraților din regat avea să ne înbucure, dară ea n'a succes. Marți în 1 Iunie veniră anume la hotarele împărăției noastre 35 de excursioniști, toți membri ai »*Ligei culturale*« din București în frunte cu D-l profesor *N. Iorga*. Imediat ce trecură hotarul li se prezentă un funcționar guvernial austriac și-i înmănuă D-lui Iorga un act, prin care se declara, că D-l Sa este expulsat odată pentru totdeauna de pe întreg țărâmul austriac. Aceasta produse o indignare colosală la toți oaspeții din România. Imediat trimiseră telegrame în toate părțile, între altele și guvernului țerii la Cernăuț. Acesta întări expulsarea, și așa D-l Iorga nu putu trece hotarul. Nimene din participanții excursiunii nu voi atunci să calce pământul nostru și cu toții se întoarseră în patrie zdrobiți de afrontul, ce l'au pățit. Pe lângă telegramele, ce s'au adresat ambasadelor competente, s'a mai telegrafat și primarului Vienei, *Dr. Lueger*, iarăși o dovadă, câtă încredere și simpatie au Românii noștri față de acest bărbat mare. La întimpinarea excursioniștilor »*Ligei culturale*« au participat din partea noastră și câțiva profesori dela liceul din Suceavă împreună cu mai mulți elevi. În contra acestora a început acum o prigonire draconică din partea autorităților politice. Se zice, că mult a contribuit la expulsarea D-lui Iorga și renumitul cavaler al coroanei de fier, marele *Mochiu Fischer*, care se aflase tocmai atunci în același tren și grăbi îndată să denunțe oaspeții noștri. Cred că în România vor face D-l Iorga împreună eu ai săi nițică răfuială cu aceasta Caiafă.

Atâta despre oaspeți noștri din regat. Acum să-ți mai vestesc, venerabile părinte și frate, încă un eveniment îmbucurător dela noi

din ţară. Marţi în 8 Iunie veni la pertractare în faţa tribunalului din Cernăuţ *procesul studenţilor*, cari demonstraseră odinioară contra «Excelenţiei Sale» domnului Baron *Jurij Wassilkó* pentru ținuta sa nedeamnă şi contrară intereselor Româneşti la alegerile comunale din Cernăuţ. Apărură acuşaţii peste 40 la număr, afară de trei sau patru, cari erau împedecaţi şi trimiseră de aceea ca reprezentant legal pe un avocat. În decursul pertractării s'a dovedit, că nu studenţii i-au spart fereştile marelui Jurij, ci că ei au demonstrat numai în mod academic. De aceea fură ei *achitaţi* cu toţii şi sub strigăte entusiaste de «Trăiască!» părăsiră sala tribunalului; apoi meraseră iărăşi înaintea palatului marelui Jurij şi-i aduseră acestuia iărăşi un zdravăn «Pereat!» Aşa remase «Excelenţa Sa» cu buzele unflate şi cu ferestile sparte. Am însă multă nădejde, ca cei trei cneji ai Rusnecilor, Coco Wassilko, Smal-Stocki şi Pihuleac i-le vor cârpi de cu vreme, ca să nu îngheţe la vară. Bravii noştri studenţi şi de astă dată s'au arătat vrednici de numele «*Român*», care-l poartă, şi aşa credem că şi mai departe vor lupta cu acelaşi zel netăgăduit pentru sfânta cauză a neamului nostru asuprit, obedit şi călcat în picioare de tot veneticul şi renegatul. Eram să uit să amintesc, că între martorii contra studenţimii noastre se afla şi un ficioraş al bunului Mochiu Fischer.

În fine încă un eveniment. Nu demult s'a înfăţişat o deputaţiune a Rusnecilor în frunte cu marele şi preaînţeleptul şi savantul, «profesor» *Jeremiczuk* înaintea Excelenţiei Sale Metropolitului nostru şi a cerut apodictic împărţirea archidiecesei. Sub ce condiţiuni şi modalităţi, nu-mi este cunoscut, deoarece conţinutul petiţiunii lor se ţine la ordinarat foarte în secret, aşa încât nici jurnalele nu putură lua cont de acest eveniment. Eu cred că ar fi foarte oportun pentru noi, ca şi noi să năzuim spre despărţirea archidiecesei. Aici cuget eu la istoria bisericii Romei. Decăzuse odinioară această biserică puternică, pânăce în secolul XVI. se ridicară haeresiarchii cei mari şi desbinându-se de Roma, traseră cu sine toate elementele destructive, destrăbălate şi nemulţămite şi aşa se curăţi biserica Romei de duşmanii interni, îşi luă un avânt mare şi se ridică la culmi înfloritoare, la care n'ar fi ajuns nici când, dacă n'ar fi scăpat de neghină în secolul XVI. Tocmai aşa stă treaba şi cu noi. E vremea, unde noi singuri trebuie să ne nizuim să scăpăm de dragostea Rusnecilor, cari nici nu cugetă sêrios la o despărţire a archidiecesei, ci la ei e mai mult vorba aceea: «*Nu mă lăsaţi, că mă duc*»! Ducă-se, cale sprincenată; iar noi vom fi atunci liberi de neghină, de scaiu şi de bold în coastă şi aşa ne vom putea dezvolta pe terenul religios-moral şi naţional şi vom putea odinioară ajunge la idealul, la care tindem cu toţii, căci atunci nu vom

avea dușmani interni, a căror ocupațiune de predilecție este tradarea și ponegrirea noastră față de stăpânire.

Incheiu, prea scumpe și venerabile frate în Christos, scrisoarea de față, dorind ca dragostea, și harul Domnului să se pogoare asupra noastră a tuturor, să ne întărească în lăuntru și să ne curățească, iar brațul puternic al Tatălui ceresc să ne apere de dușmanii din lăuntru și din afară.

Un preot ortodox Român din Bucovina

Mai departe de Bizanț.

Pentru frumseța adevărului, ce cuprinde reproducem acest articol:

Sinceritatea are o mare putere; biruște uneori cugetul mai iute decât cea mai șireată dialectică. Acuma câteva luni, am auzit de peste munți cuvinte, pe care multă vreme nu le vom putea uita:

«Pe d. ... îl consumă grija ca nu cumva nemulțămirea noastră să pericliteze existența Austro-Ungariei. Noi suntem îngrijorați de viitorul și de *existența noastră*. Și dacă în lupta care ni-se impune, România oficială va hotărî să contribuie pe față ori prin tăcere la distrugerea noastră, atunci vom fi siliți să ne apărăm și *contra ei*.

Să nu cerce oamenii României oficiale, nici prin articoli ai presei de dincolo, nici prin articoli inspirați și publicați prin foile noastre, să ne învețe a sărută mâna care ne lovește și a mânca țărâna, în care dușmanii noștri, (ajutați de frații noștri, *aliații* lor) ne calcă în picioare.

Să nu provoace din nou desbinare între noi. Dacă nu ne pot ajuta, lasă-ne măcar în pace».

Bătrânul. «Lupta», Budapesta, 2> Dec. 1908.

Amărăciunea acestor vorbe ne-a impresionat, fiindcă aveau timbrul firesc al sincerității.

În adevăr, cine va scrie istoria noastră contemporană, mă tem că pentru unele pagini va trebui să caute o cerneală cu deosebire neagră. Când se va afla toată odisea celor din Seghedin și Vaț; când se va face suma celor împușcați de jandarmi și se vor înșiră toate legile de silnicie, care au adus școalele și biserica de peste munți, acolo unde sunt azi, istoricul de sigur își va aduce aminte și de oarecari «interveniri» fără prudență și fără onoare, care au răspuns în viața Românilor de sub sceptrul unguresc, ca piroanele ce străpung pe un răstignit. Fără să vrea, își va aminti de școala politică a Bizanțului, unde interesul personal și intriga de partid mergeau adese ori până la crime contra părinților și fraților. Și, spre a stabili răspunderile, va trebui să arate că în regatul de lângă Dunărea de jos, obiceiul fanariot

de a urzi înăuntru răsturnări și de a face în afară temenele străinilor se păstrează ca un blăstem până în vremurile noastre.

Dar aceasta e sarcina și datoria istoricului. Noi, cei de azi, simțim deplin dreapta mahnire a scriitorului de peste munți și înțelegem dorința sa, ca cei de aci să nu turbure prin slăbiciunile și păcatele lor amărâta viață a celor de dincolo. — Dacă nu-i putem ajuta, cel puțin să nu batem monetă politică din nefericirea celor de un neam cu noi.

*

Am vrea chiar să dăm gândului acestuia de neintervenire o aplicare și mai lurgă.

De câțva timp domnește în periodicele literare românești un spirit de o vădită ușurință. Ocările și laudele — acestea mai rele uneori și decât ocările — se încrucișează dela unii la alții ca un eftin joc de artificii. În lipsa unui critic de necontestată autoritate, scriitori mărunți — unii, străini până și de înțelesul elementar al limbei noastre — înaintează zi cu zi aprecieri asupra literaților, după simpatii, antipatii, interese politice și alte considerații eterogene. Se înțelege, toate acestea vor cădea dela sine, cum cade și se risipește cenușa unei rachete ce sfârșe o secundă.

Ceeace ne întristează însă e ușurința cu care unii publiciști de peste munți s'au lăsat să fie prinși în acest vârtej. Vom citi un caz, fiindcă este cu deosebire caracteristic.

Nu de mult a apărut romanul «Îndreptări» de dl Duiliu Zamfirescu. Se cuprind în el pagine de adevărată apoteozare a neamului românesc de peste munți:

«De când era el, Comăneșteanu, nu văzuse ceva mai măreț. Ciobanii aceștia, adunați la un loc, păreau senatul roman de pe vremea lui Appius Claudius gata a respinge propunerile lui Cineas. Voinici, curați, cu brațele răzămate în băta, cu pletele albe, stau oamenii drepti ascultând sfânta liturghie... Parcă, în adevăr, pe fețele acelea bărbătești stă zugrăvită așteptarea senină a ușurării de jugul străinului, sperarea hotărâtă într-o vreme mai bună, când ciobanii de pe Tibru se vor redeștepta pe văile Carpaților în nepoții lor, în adevărații și singuri lor nepoți pe pământ».

Și aiurea:

«Au trecut anii și ceasurile, s'au stârpit stejarii, au amuțit cornurile. Dar din plămada sângelui strămoșilor, a crescut o rasă nouă, tăcută și răbdătoare, al cărui suflet se înalță sus, în restriste, și se pregătește pentru victorie. Salve ție, viță puternică de pe malurile Tibrului, ce ai răsărit în huma neagră a Carpaților, și ție pământ credincios al Daciei ce ai păstrat virtuțile avite, salve!»

Nu numai oamenii, ci și pământul este idealizat.

Iată însă ce surprinzătoare întrebare adresează cetitorilor săi o revistă din Ardeal: «Ce va fi având de împărțit dl D. Zamfirescu cu Ardelenii? E greu de știut. Sigur este însă că de suferit nu-i poate suferi...»

E adevărat sigur, că citind cuvintele de mai sus, cineva dobândește convingerea despre ura romancierului contra Ardelenilor!

Dacă o astfel de întâmpinare ar fi venit din partea vreunui sudit literar din publicistica regatului, autorul ar fi rămas, firește, nepăsător. A avut prea multe și prea vii impresii din Cetatea eternă, unde mișunau sclavii, libertii și oamenii de pripas, în cât cunoaște bine de ce

poate fi capabilă o plebs scribax, adunată din cele patru vânturi. Dar să se ridice o astfel de jicnitoare bănuială din acel «pământ credincios al Daciei».... ?!

Ce ochi va fi făcut scriitorul care, de dragul mirajului său clasic, pornind din Campagna romana s'a pomenit într'o zi străbătând munții și plaiurile Transilvaniei spre a-și vedea visul aevea! Ori câtă liniște filosofică ar avea în suflet, mă tem că nu s'a putut apăra de un sentiment de oarecare mirare... și poate chiar mai mult decât atâta.

Cetitorii au desigur impresia, că la astfel de apreciere nu se putea răspunde decât cu tăcerea. Autorul romanului, după câte știm, n'a răspuns un cuvânt, și nici revista «Convorbiri Literare», în care d. D. Zamfirescu scrie de zeci de ani, n'a crezut de cuviință, potrivit obiceiului, să releveze ceea ce depășește anumite hotare. Am citat numai faptul, spre a dovedi cât de departe au ajuns unele reviste din Ardeal, imitând, din nefericire, părțile slabe din publicistica prea puțin formată a regatului.

Și acum o întrebare: În momentul când cei de peste Carpați se jeluesc prin glasul «Bătrânului» de anumite interveniri, în ce măsură poate fi de folos amestecul lor în polemica destul de inferioară, de care suferim în regat?

Fără îndoială, pașaport pentru critică nu cerem nimănui. Oricine e liber să pună mâna pe condeiu și să găsească în romanul «Îndreptări» mari însușiri sau neajunsuri, după cum îl va povățui judecata sa critică. Oricine este liber să primească ori să respingă motivat unele sau altele din părerile estetice ale d-lui D. Zamfirescu. Libertate desăvârșită.

Din parte-ne, cuvântul ce se aude de dincolo, ca și purtătorii cuvântului, ne sunt totdeauna bineveniți.

Față de piedicile, pe care le-a întâmpinat renașterea noastră culturală și politică, va fi greu să arătăm în destul partea de merit a unora dintre ei. În capitala regatului avem statua unui singur bărbat de peste munți, bănuiesc că vor trebui mai multe spre a dovedi generației de azi ce înseamnă recunoștința, iar celei de mâine ce înseamnă unitatea de cultură a unui neam.

O singură națiune suntem, o singură limbă avem și un singur suflet trăiește în noi. De aceea, la exodul de odinioară al Românilor din Transilvania, am răspuns în timpurile din urmă cu pelerinajul celor din principate spre clasicul pământ al Daciei, spre locurile ce amintesc slava, puterea și continuitatea neamului.

Nu e semnificativ, că cel ce a spus marele cuvânt de laudă despre pământul dacic a fost un scriitor din Valahia, inimosul Bălcescu? Cine a semuit frumșea munților Ardealului cu a urnelor din care se revarsă zăpada? Cine a invocat ca Leopardi ruinile și rămășițele vieții strămoșilor:

O patria mia, vedo le mura e gli archi
E le colonne
Ma la gloria non vedo...

Nu este semnificativ că cea mai reală vedere a unităţii noastre istorice «Dela Nistru până la Tisa» o întâmpinăm la un poet din ţara Moldovei? E nevoie să mai aducem dovezi că mâna, care ni s'a întins de bătrânii latinişti ardeleni, am cuprins-o cu toată căldura sângelui ce se simte acelaşi!

Evident una suntem, şi una voim să fim în toate manifestările noastre de cultură. Această unitate va fi împedicată însă în desăvârşita ei încheiere, cât timp dintr-o parte şi din alta a munţilor, oameni uşori la cuget îşi îngăduesc sportul unor insinuări nedrepte şi jignitoare. Nu ne plângem şi nici nu cercăm să dăm lecţii cuiva. Ne luăm însă voe a releva un singur fapt: din regat, nici un om cu sentimentul răspunderii de viitorul neamului n'a intervenit cu pasiunile şi calculele sale personale în viaţa poporului românesc de peste hotare.

Dacă în vremea marilor controverse critice de acum 40 şi ceva de ani, d. Maiorescu a luat cuvântul şi a fost aspru pentru unii bărbaţi însemnaţi din Ardeal, asprimea se întemeia pe adevăr; ea nu avea nici o notă personală. Şi nu trebuie uitat, că era la mijloc însăşi problema unităţii limbii şi culturii noastre româneşti, iar cel ce reprezintă direcţia nouă era fiul lui Ioan Maiorescu, aşa că putea vorbi cu aceeaşi libertate dincoace, ca şi dincolo.

Dacă, mai târziu, Eminescu a mustrat pe bucovineanul Petrino, cine s'ar încumeta să găsească o umbră de preocupare personală — necum de rea credinţă, în scrisul adânc cinstitului Eminescu! Sau, ca să luăm un exemplu şi mai recent, dacă în paginile «Conv. Literare», d. Aurel Popovici a luat cuvântul într-o gravă cestiune de orientare socială a Românilor de peste munţi, să se observe că d-sa e în aceeaşi excepţională situaţie de a cunoaşte deopotrivă pe cei de dincolo, ca şi pe cei de dincoace, şi de a fi prin sinceritatea şi desinteresarea sa deopotrivă al tuturor.

Cât ne priveşte pe noi ceştialţi — nu e vorba de cei ce s'au deşteptat de câţiva ani, la un românism loquace şi teatral, — ci de cei, cari mai de mult au străbătut şi străbat în lung şi lat pământul românesc, am fi avut poate şi noi să spunem câte ceva. Când am găsit tipărite dincolo unele foi de propagandă cu vorbe ca acestea:

Praf şi pulbăr din ea viaţă — şi din ea *Dumnezeire...*

Avem mare mântuire *Social-democraţia*;

când am cetit în ziare venerabile lauda Carmagnolei parisiene şi am văzut flirtul unora şi altora cu socialismul, cuvântul ne-a venit pe buze...

Dar am păstrat o cuviincioasă rezervă. La ce-ar sluji să relevăm păcatul, când el e aşa de greu, în cât poartă în sine-şi imediata sa osândire? Ni se pare că la un neam apăsător de împrejurări, cum e al nostru, esenţial lucru — şi în literatură, şi în alte privinţe, — e să găseşti punctul de contact cu cei dimprejur, nu pe acela unde începe desbinarea.

Nu-s cuvinte de ocazie acestea, ci vechi convingeri:

«Ar fi un păcat şi o greşală neertată, dacă revista, carea stabilit cea dintâi armonie de vederi literare între toţi Românii, n'ar căuta mai mult decât oricare

alta, să contribuie la continuarea aceleiași bune tradițiuni, dincolo și dincoace.

Neertat ar fi, căci pentru nici un popor, vorbele acestea *dincolo* și *dincoace* n'au un înțeles mai grav.

Păstrarea și întărirea unității de cultură e mai ales acum, și mai ales la noi, o necesitate de un ordin superior... Nu mai e o taină pentru nimeni, că neamul nostru a ajuns într'o fază, care poate fi hotărâtoare dintr'un moment în altul».

(«Convorbiri Lit.» p. 5, 1907).

Iată cugetul nostru.

Sau cred publiciștii de peste munți că trebuie să realizeze mai întâi învrăjbirea socială apoi «unitatea culturală»?

Au pământul Daciei nu mai e «credincios» și-e-și?

Nu credem, fiindcă nu putem crede. Totdeauna și peste tot, alături de plebea — bogată și săracă — a celor ce trăesc numai de azi până mâine, este aristocrația — săracă ori bogată — a celor ce trăesc pentru perspectivele seculare din viața fiecărui neam. Și suntem convinși că aceasta va birui în Ardeal.

De aceea, rămânând critica liberă cum a fost, am dori ca atacurile personale, dintr'o parte și alta a munților, să se oprească la hotărul, care ne aduce aminte de greutățile noastre obștești și de obște:cul nostru ideal.

Fie-ne destul, și să ne fie — dacă se poate — spre învățătură, trista înfățișare a publicisticii din regat, în care es la iveală nu numai scăderile noastre proprii, ci și păcatele elementelor străine, care îndrăsnesc a pune la cale limba și literatura de care se îngrijă odinioară... Mihail Eminescu.

Fatalitatea geografică de a fi stat în vecinătatea Bizanțului — *cloaca gentium* — s'a tradus la noi în fatalitatea istorică de a vedea strecurați în sânul poporului nostru o sumă de hibrizi fără caracter etnic și etic, cari cugetă și lucrează încă după metoda abilităților din Fanar. În politică, spre pildă, mulți simt încă nevoia de a face temenele străinilor, ca și în vremea când țara atârna de o capuchihaia.

Am simțit vorbele Bătrânului ca o muștrare amară, dar sinceră; primind însă concluzia sa de neintervenire, ne luăm voe de a o extinde și la domeniul literaturii:

Românii de peste hotare «să nu încerce nici prin articole proprii, nici prin articole inspirate de unii din regat» să dărâme opera de unificare culturală, menirea cea mai de seamă a generațiunii noastre.

Publiciștii de peste munți — după câte știm — sunt toți din neamul nostru. Pot fi deci mai stăpâni pe cuvântul lor. Dacă la noi es la iveală influențe străine; dacă cu voia și — întrucât ne privește — fără voia noastră, urmașii suditorilor de odinioară intervin ca elemente de turburare în cultura românească, cel puțin partea neamului nostru, care stă dincolo de Carpați, se cuvine să-și țină mai trează amintirea originii sale etnice și să aprecieze ca un mare dar al soartei, că se află măcar cu un pas mai departe de Bizanț.

Soveja.

(«Convorbiri Literare» 5—1909).

CRONICA

† Stefan cav. Havaşi Oăşanu.

Inmormântarea.

Cinstind în răposatul pe ctitorul bisericei celei nouă şi pe al doilea întemeietor al seu, după Episcopul Bob, biserica din Cluj a căutat, ca să-şi arete recunoştinţa faţă de marele seu binefăcător şi cu prilejul înmormântării, dându-i, după puterile sale şi după împrejurări, toată strălucirea ce era cu putinţă. —

Era 8 Aprilie n. tocmai în Joia mare, când încep zilele de doliu ale bisericei înaintea de biruitoarea Înviere. Părea că însaşi biserica plânge şi deplânge pe bun fiul seu. Din turnul bisericei lui Bob flutura o lungă flamură de doliu, ear porţile casei parohiale erau de asemenea în grea podoabă neagră. Tot aşa era decorată şi casa din str. Honvéd nr. 56, unde într'o cameră învelită toată în doliu zăceau pe catafalc, în sicriu sombru de metal greu, împrejmuit de un boschet de flori şi de lumini, resturile pământeşti ale scumpului defunct.

La 10 oare a. m. sosiră preoţii şi să începu prohodul săvârşit după toată rânduiala bisericei noastre. Slugeau: *Dr. Isidor Marcu*, canonic şi rector al Seminarului teologic, ca trimis al In. P. S. Domn Metropolit; *Dr. Elie Dăianu*, parochul Clujului, *Eugen P. Păcurariu*, capelan, *Aurel Hăţegan*, capelan şi *Iosif Cufear*, cleric lector. Cantor era învăţătorul *Andrei Pora*. —

Curând se porni apoi cortegiul spre biserică unde avea să se săvârşească prohodul.

Percurgând străzile cele lungi, prin piaţa lui Mathia, la poarta vechilor case parohiale cortegiul se opri şi sicriul fu dus pe mâni în biserică, trecând pe lângă noua şcoală, ce-şi jelia pe patronul seu, şi prin noua curte, care numai cu spriginul seu puternic se putu câştiga pentru biserica noastră. —

Toată biserica era învălită în negru, iconostasul era acoperit cu draperie neagră; amvonul asemenea; în mijloc se pregătise un catafalc superb, în forma unei capele, care aproape umplea până sus biserica lui Bob. —

Într'o linişte de evlavioasă jale se continuă aci prohodul, la care asista o lume aleasă de Dame şi Domni, din Cluj şi din depărtări. Dintre poporeni ţerani erau puţinei, fiind tocmai zi de târg înaintea sfintelor sărbători şi pe o vreme neobicinuită altfel, dar biserica era plină. De veneau mai mulţi era o îmbulzeală prea mare.

După s. evanghelie parochul Clujului rosti de pe amvon cuvântarea sa, cunoscută acum în întregime. Urmă apoi frumosul discurs al delegatului metropolitan *Dr. Marcu*, pe care îl dăm în resumatul acesta ce ni-s'a pus la dispoziţie:

Cuvântarea canonicului Dr. Isidor Marcu:

Înainte de a se depărta din mijlocul nostru scumpele osăminte ale mult regretatului și distinsului filantrop cav. Stefan Havași, dați-mi voie, să aduc și eu tributul de adâncă stimă și specială reverență față de memoria acestui prea meritat fiu al poporului nostru. Aduc acest prețios tribut înainte de toate în numele Escelenței Sale Prea Sfințitului Arhiepiscop și Metropolit Dr. Victor Mihályi de Apșa. Escelența Sa împreună cu Prea Veneratul Consistor metropolitan din Blaj recunoscând zelul nobil și marinimositatea repausatului cav. Stefan Havași față de casa Domnului și viul lui interes față de școală și așezămintele noastre culturale din aceasta metropolă a părților ardelen, dovedite prin fapte de o largă și admirabilă dăruire, i-au exprimat la timpul sau mulțămita sa părintească în scris, și tot odată aceste fapte de o generositate rară și aproape fără păreche la noi, dăruind el aproape 100.000 cor. le-a adus și la cunostința Sfinției Sale gloriosului pontifice roman Piu X, iară Sfinția Sa, în semn de recunoaștere a meritelor mari și neperitoare, ce și le-a câștigat nobilul defunct pentru biserica română gr.-cat. din Cluj, L-a decorat cu crucea de cavaler al ordinului »S. Silvestru«. Escelența Sa a binevoit a mă încredința pe mine, ca să-l represint și la acest act solemn, dând și prin aceasta expresiune sentimentelor de stimă față de acela, care a zelat pentru biserică și școală, și și-a jertfit pentru asigurarea și înflorirea acestor așezăminte religioase și culturale întreg avutul său.

Aduc deodată tributul de profundă stimă și venerațiune față de cavalerul Stefan Havași și în numele Direcțiunei institutului de credit »Economul« din Cluj, al cărei membru zelos a fost regretatul defunct. E o coincidență semnificativă, că eu delegatul Prea Sfințitului Domn Metropolit, am onoare de a reprezenta la înmormântarea marelui binefăcător Stefan Havași și Institutul »Economul«, cu care adormitul în Domnul a fost în legături neîntrerupte, nu numai ca vechiu acționar, ci și ca membru în Direcțiune spre acest institut, care dela fondarea sa a contribuit din an în an cu sume considerabile pentru biserică și școala din Cluj, pe cum și pentru alte scopuri culturale. Aci a conceput defunctul nobilul și generosul propus și hotărârea măreață de a jertfi pe altarul bisericei și școlai românești din Cluj, ca spre cel mai potrivit scop, tot ce a câștigat în lunga și laborioasă sa viață.

În adevăr defunctul are titlu la recunoștința noastră și e vrednic de onorurile, ce i-se aduc în aceste momente de adâncă durere.

El, eșit din popor, fără avere, fără învățătură, fără legături familiare puternice și fără patronaj, care înalță pe mulți, s'a avântat și înălțat ca și vulturul cu propriile puteri, câștigându-și avere și

vază şi impunându-se în societatea noastră. Virtuţile şi calităţile, cari au atras atenţiunea societăţii româneşti asupra lui şi cari i-au câştigat stima generală, au fost mai ales munca continuă şi neobosită, cumpătul şi îndestulirea cu puţin, modestia-i înăscută, încrederea mare în D-zeu şi alipirea sa cu trup şi suflet de instituţiunile noastre religioase culturale şi economice; aceste virtuţi i-au fost îndemnul nobil la acele jertfe uimitoare şi la acele fapte generoase, cari l-au înălţat în ochii nostri şi i-au ridicat un monument neperitor nu numai în inimile noastre ci şi în inimele posterităţii. El talentul primit dela Domnul nu l-a îngropat în pământ, ci a agonisit cu el după voinţa Domnului, dându-ne prin viaţa sa un exemplu viu, că omul de orice condiţie socială, prin muncă stăruitoare şi validitatea facultăţilor, cu cari l'a înzestrat bunul D-zeu, poate fi folositor şieişi şi altora şi se poate înălţa la poziţie respectabilă şi de mare cinste în societate.

Ne doare perderea Ta, suflet nobil şi generos. Ne mângăie însă conştiinţa, că te-am avut ca pe un confrate bun, credincios şi zelos în cercul de activitate, ce ţi-a fost destinat. Chipul tău blând şi modest pururea va pluti viu în ochii sufletului nostru. Tu, prin faptele tale generoase încă în viaţă fiind, ţi-ai ridicat monument neperitor, punându-Te ca un exemplu vrednic de imitat în mijlocul poporului nostru. Numele tău se va scrie cu litere neşterse în analele bisericii gr.-cat. din Cluj, căreia ai jertfit tot avutul tău; pe altarul, ce se vor înălţa din jertfa adusă de tine, nici când nu va încetă înălţarea jertfelor, ce se vor aduce Părintelui ceresc pentru Tine. Amintirea ta curată o va păstra cu pietate din generaţiune în generaţiune parochienii Clujului, precum şi instituţiunile acelea, pentru cari ai zelat tu în viaţă.

Şi acum, însoţit de lacrimile şi rugăciunile noastre evlavioase, precum şi de binecuvântarea părinţească a Arhiepiscopului tău, presintă-te înaintea Domnului, ca să-ţi primeşti, drept răsplată de serv bun şi credincios, cununa gloriei cereşti, care sperăm, că ţi-o va da Ție dreptul Judecător. Amin!

* * *

După reprezentantul Metropolitului Nostru rosti o cuvântare potrivită reprezentantul poporului credincios al bisericii noastre din Cluj, d-l *Ladislau Papp*, asesor în p. membru fruntaş în curatorul bisericesc, din a cărui încredinţare a vorbit, Oratorul a dat expresiune în numele poporului credincios din Cluj simţimentelor de admiraţie, mulţumită şi recunoştinţă faţă de marele defunct şi a arătat poporului ce învăţături practice poate lua din pilda vieţii lui *Stefan Havaşi*. Regretăm, că nu avem în întregime cuvântarea d-lui *Lad. Papp*, spre a o pune în cununa cuvântărilor rostite din acest trist, dar solemn prilej.

*

Mai erau două corporațiuni culturale, care țineau să-și rostească cuvântul de adio. *«Reuniunea Sodalilor»* din Cluj și despărțământul *Asociațiunii*. Președintele și directorul lor, părintele Eugen P. Păcurariu, rosti în numele lor acestor mișcat cuvânt, pe care-l lăsăm să urmeze:

Jalnici ascultători! Mai stați puțin, mai stați puțin, și-mi îngăduiți și mie, că să arăt că adurmitul în Domnul, *Ștefan cavaler Havași*, mai are merite și vrednicii mari, nu numai în cele arătate de vorbitorii de până aci.

O inimă mare și nobilă ca alui Ștef. cav. Havași nu putea să treacă cu vederea, și nu putea să rămână rece și nesimțitoare față de consolidarea și organizarea uneia dintre celea mai însemnate clase sociale ale noastre, față de clasa mijlocie, pătura acea de mult preț pe care o alcătuiesc meseriașii și industriașii noștri.

Dela început, când adurmitul în Domnul, în munca sa liniștită și fără sfară, — nu era cunoscut de toată suflarea românească, cum a devenit mai târziu; delă început a intrat în șirul membrilor ordinari ai *«Reuniunii sodalilor români din Cluj»*, iar la 1901 sa făcut membru fondator. Deja delă început dânsul cu mintea sa natural luminată, a văzut și aflat cât de mult prețuește buna închezare și adevărata înaintare a clasei mijlocii.

Reuniunea noastră, a privit tot deauna în adurmitul în Domnul Ștefan cav. Havași, nu numai un binefăcător și un inimos interesator de soarta ei, ci și — mai ales — cea mai strălucită pildă de muncă.

Fără muncă, fără trudă nu este isbânda. Acesta i-a fost principiiu călăuzitor în viață.

Ștef. cav. Havași, din un puțin atât de mic, încât ași putea zice din nimic aproape, cu o încordată și neînfrântă energie, și prin o neobosită muncă, a știut să dovedească așa de frumos, că omul treaz și necuprins de patimi, omul cu scaun la judecată, știe să-și înțeleagă rostul și chemarea sa în lume, lucrând din răputeri pentru înaintarea sa și prin înaintarea sa pentru ajutorarea și înaintarea acelor mari așezăminte religioase și culturale, pe cari se întemeiază, și din cari a răsărit viața de până acum a neamului nostru românesc.

Adurmițul în D-l de multă vreme și-a dat tot obolul și tot spriginul seu și celui mai însemnat așezământ, menit să slujească luminarea și cultura poporului român, adică „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român“ al cărei membru ordinar era de multă vreme. Și prin aceasta pildă a vrut să ne deie cum trebuie să ne interesăm de toate așezămintele noastre.

Pecând Despărţământul Cluj al Asociaţiunei, şi «Reuniunea sodalilor români din Cluj» şi mai ales aceasta din urmă, î-şi împlineşte o sfântă datorinţă a vesti tuturor cinstea de care fu părtaşă prin înscrierea de membru fondator a adormitului în Domnul, Ştef. Cav. Havaşi, pe atunci prin rostul meu ca director al despărţământului, şi preşedinte al acestei reuniuni, î-şi împlineşte şi o jalnică datorinţă, a rosti asupra osămintelor lui reci, mute şi nemişcate, un cuvânt de mulţămită şi recunoştinţă pentru binefacerile şi spriginirea neuitatului lor membru ordinar şi fondator, şi în aceeaşi vreme un cuvânt de regret adânc pentru pierderea acestei pilde însufleţitoare de muncă şi spriginire a tot ce-i bun şi nobil.

Preastimate şi neuitate membru ordinar al Asociaţiunei şi membru fondator al «Reuniunei sodalilor români din Cluj,» ajungând la locul de vecinică odihnă, roagă-te necontenit, ca membri acestor societăţi să păşească cu sfinţenie pe urmele Tale, şi urmărindu-ţi pilda dată lor, să se facă fie-care folositor bisericii şi neamului nostru, în viaţă şi după moarte, măcar în măsură cât de neînsemnată din cât Tu te-ai făcut.

Şi acum la aceasta dureroasă despărţire din urmă, î-ţi dorim să ajungi şi să dobândeşti răsplata bine vrednică după munca şi faptele Tale mari; aşa dorim şi-ţi făgăduim, pomenirea Ta o vom păstra cu pietate, ca din ea să primim puternice şi necontenite îndemnuri pentru a ne putea apropia cât de cât de tine, în viaţă, şi să rămâi mare şi neuitat după moarte.

Adio, suflete nobil, adio şi la revedere în patria cea cerească, unde nădăjduim, că în urma alipirii Tale neîţarmurite faţă de biserică şi neamul Tău, vei ajunge. Adio! venerabilul nostru binevoitor şi generosul nostru spriginitor! —

Eugen Pop Păcurariu.

Învăţătorul *Andreiu Pora*, cântă obicinuitul vers popular, alcătuit de pâr. Aur Hăţeganu, şi apoi Corul tinerimei universitare, improvisat cu admirabil succes sub conducerea dlui C. Lupoaiu, funcţionar la «Economul», a dat încheierea mişcătoare a acestei solemnităţi funebre, ce s'a sfârşit la oarele 12 şi cortegiul, s'a pus în mişcare spre gară.

Şi s'a început, îndărăt, calea acea, pe care cinstitul bătrân a făcut-o înainte cu vr'o 57 ani înainte, spre Cluj. Şi-a luat ramas bun dela biserica, căreia i-a fost fiu credincios, dela casele parohiale, pe cari le-a grijit, mulţi ani, ca episcop, apoi dela întreg Clujul, în care a petrecut, ca o pildă vie, peste o jumătate de veac. Cortegiul a trecut în faţa statuei lui Mathia, pe dinaintea casei oraşului, căreia i-a sluit cu devotamentul bunului cive 12 ani de arândul. Pe lângă biserica cea mare din piaţă am trecut în linişte neturburată. Clopotul cel mare, menit să sune marşul seu lugubru, era mut. Dela 10 oare amuţise, în aceasta mare şi sfântă Joie, şi n'avea să mai glăsuiască până ce va vesti, că Christos a înviat...!

În fruntea cortejului pășea, cu crucea cea mare în mână, ca și cu un stindard, băiețelul Ioachim Leo Dăianu, reprezentând generațiunile viitoare, ear în urma carului mortuar, tras de 6 cai, venia ceata credincioșilor și credincioaselor, având în fruntea lor auriul steag al «Reuniunii femeilor» spre a reprezenta ca într'un simbol familiar «biserica cea nouă», care jelește pe părintele său întemeietor.

A trecut apoi cortejul pe lângă «Economul», căruia de atâta timp bătrânul îi fusese razim și muncitor. Aci se simțea el acasă și aci și-a săvârșit cea mai măreață faptă, marea sa danie de ctitor. Curând trecurăm apoi prin piața lui Széchenyi, unde cele două curți modeste, menite a da loc bisericii celei noue, păreau, că se pleacă și mai mute spre a se cucernici înaintea celui ce le-a menit unei chemări așa de sfinte. În fine trecem Someșul, și în pași lini ajungem la gară.

Pe car atârnavu patru cununi mari cu pantlice late: una a bisericii, alta a «Economului», alta a «Reuniunii femeilor» și alta a familiei jalnice.

La gară corul universitarilor mai întonă un pătrunzător cânt funebru; preotul mai rosti un «Tatăl nostru...» și sicriul se așează spre a porni spre satul nașterii lui Ștefan Havași.

*

Biserica, s'a îngrijit, ca nici calea aceasta din urmă, ctitorul său să nu o facă singur. Din partea curatorilor s'a trimis o deputațiune compusă din curatorii: Iosif Orgă și Ioan Greța Budeanu, în frunte cu parochul; ear institutul «Economul» de a semenea a esmis un membru din direcțiune: Dr. E. Dăianu, și un funcționar Nic. Căciulă, ca să-i facă gardă fostului seu director.

În 9 Aprilie la 11 oare a. m. sicriul sosi la gara Tășnadului. Aci, după pregătirile făcute de harnicul paroch al Sărăuadului, părintele Lobonțiu, îl aștepta mulțimea credincioșilor, cu prapori în frunte. Era un conduct impunător, care avea în frunte un preot. Cortejul se formă de nou, aproape ca în Cluj, având numai un alt colorit, și parcurse o cale de 7—8 kilometri, prin orașelul Tășnad, până la biserica lui Grig. Maior din Sarvad. În marginea comunei se aglomerase mulțime de oameni să vadă mândria satului lor. Din turnul bisericii românești suna toaca... Din turnul bisericii reformate sunau clopotele. Creștinii aceștia au simțit și ei binefacerea reposatului, care la zidirea bisericii îi ajutase cu o sumă frumoșică; și acum își aretau recunoștința. Era frumoasă manifestație, în aceasta mare zi de jale a Vinerii mari.

Sicriul se așează în curtea largă a bisericii lui Maior, sub o uriașă cruce de piatră, cu restignire. Preotul rosti câteva ectenii de la înmormântare. Apoi parochul Clujului rosti o cuvântare duioasă, spunând creștinilor din Sărăuad pe cine le-adus, ca să se odihnească la sinul pământului strămoșesc, lângă maică sa... A fost o cuvântare mișcător de duioasă.

D-l Niculae Căciulă, rosti apoi în numele funcționarilor «Economului» un cuvânt de adio, pe care-l vom da în întregime. Apoi preotul slugitor rosti o predică instructivă, și cortejul se porni de nou spre cimiter, unde sicriul se așează spre răpaus stătornic, până la înviere.

Eată de încheiere cuvântarea de bun rămas a d-lui N. Căciulă:

Jalnici ascultători! Alergat'am din depărtare și din apropiere, ca să însoțim în ultima cărare pe un generos fiu al neamului nostru. Adunatune'am cu mic, cu mare, ca să aducem ultimul nostru tribut de mulțămîtă și recunoștință unuia dintre cei mai mari binefăcători ai parohiilor unite și a școalelor române din Cluj și Sărauad, Ștefan Havași, ale cărui rămășițe pămîntești le adăpostește acest rece sălaș.

Iubite baciule Havași! Am alergat din depărtare, fără de a pregeta greutatea lungel călătorii, ca trimes al funcționarilor „Economului“ cu cari ai conlucrat timp de aproape 11 ani și cărora în cești din urmă 4 ani le-ai fost cenzorul Cato, ca să'ți zic, la bariera eternității, un ultim și duios adio. Sîrguincios ca o furnică și cruțător ca o albină, ai adunat o frumoasă avere, pe care la capătul vieții o ai dăruit semenilor Tăi din Cluj, ca să ridice un mărăț Sion, în care să fie lăudat numele Domnului. Privirea'Ți senină și vecinic veselă, caracterul Tău oblu și neșovăelnic, iubirea de dreptate și adevăr și, mai pe sus de toate, faptele mărățe, cari Ți-au încununat activitatea rodnică pe acest pămînt, Ți-au înscris nemurirea sufletului în inimile noastre, a tuturor celor ce Te-am știut cunoaște. Golul ce'l lași între noi, când ne părăsești, este mare și greu ne va fi noauă să ne obicinuim cu — a nu Te mai avea.

Frați Sărauădeni! Luați pildă dela acest suflet nobil, care prin sine s'a ridicat din pătura cea din jos a neamului nostru — din opincă — la stima și venerațiunea noastră a tuturor, și învățați, că prin sîrguință și cruțare să ajunge la bunăstare, iar bunăstarea astfel ajunsă este isvorul tuturor pornirilor de bine.

Adio! iubite uncheșule, dormi în pace!

† Dr. Aurel Mureșanu.

Unul după altul cad cei mai vajnici stejări din codrul nostru național. Pe cei mai distinși bărbați, pe cei mai tipici reprezentanți ai marilor idei, ce animează viața noastră istorică, pe conducătorii cei mai închegați sufletește, moartea năpraznic îi alege și îi culege unul după altul. După Coriolan Brediceanu, tipicul bănățean însuflețit, după Alexandru Mocsonyi, reprezentantul de elită al înaltelor gândiri românești, după Ștefan Havași, întruchiparea creștinului binesimțitor și harnic, dispăru acum, așa de repede, și Dr. Aurel Mureșanu, directorul »Gazetei Transilvaniei«, reprezentantul ideal al luptătorului cu condeil pentru idealul tradițional și istoric al vieții noastre publice. —

Unul a murit în mijlocul harțului sbuciumător, ca rănit în inimă, altul s'a stins lin ca o faclă luminătoare, altul resignat nădejdi în Dumnezeu, ca un ctitor care și-a văzut intemeierea operei sale. Mureșanu, sentinela trează a vieții publice și publicistice, care 32 ani a veghiat în turnul de pază cel mai înalt, moare în mijlocul prigonirilor și suferințelor, cu arma sa nobilă a mână, ca un martir al chemării sale istorice, împrejmuit de aureola iubileului și martiriului seu de opotrivă.

Viața lui este concrescută cu epoca contemporană a istoriei noastre politice și culturale. De ea nu ne putem preocupa acum. Moartea lui însă, atât de tragică, și atât de mișcătoare, ne umple sufletul pe multă vreme înaintea.

Suferia trupește de vre-o 3 ani de zile. Cele trei decenii petrecute în cea mai istovitoare și neîntreruptă luptă și muncă, îi sdruncinaseră organismul trupului. Spiritul lui însă era clar și viu; tot mai clar și mai viu. Părea, că e o viziune spirituală, o întrupare a ideilor ce le propagă, dela o înălțime supra pământească.

Dar în felul acesta, muncind neconținut aceeași muncă istovitoare, viața lui Aurel Mureșanu trebuia să se sfârșească. Mai ales, că o serie de procese și șicanări fatal legate de ele, îi sguduiseră organismul așa de debilitat acum.

Duminecă, în 20 Iunie, — tocmai în ziua când plinise 62 de ani — avea să trimită amenda de o mie coroane, dictată într'un proces trecut deja prin toate forurile și formalitățile. A făcut ce a făcut și a trimis amenda la tribunalul din Târgul-Mureșului. Pe ziua următoare, 21 Iunie, avea să se presinte însuși în fața aceluiași tribunal, pentru a fi ascultat într'un alt proces. Dar nu putea fi vorba de a face o astfel de călătorie oboșitoare. Și-a pregătit deci actele de justificare și și-a cerut un alt termin. Isprăvind-și astfel lucrurile extraordinare, devenite acum aproape ordinare, se apucă de agendele redacționale, cu gândul la ziua de mâine. Așa munci toată ziua, revidând posta, cetind și scriind pentru »Gazeta« sa. Pela 6 oare însă un atac violent și neașteptat, îl răpuse ca un trăsnet din sânin. Astfel încetă muncitorul neobosit; astfel căzu luptătorul întrepid; astfel se stinse luminătorul cinstit al poporului nostru!

Vestea morții să lăți repede. Toți Românii de bine au trasărit ca de un fior.

Înmormântarea i-s'a făcut Miércuri, în 23 Iunie. N'a fost, o manifestație așa de grandioasă cum s'ar fi putut cu dreptul aștepta, dar a avut momente duiioase, ca și sfârșitul reposatului, și înălțătoare, ca și spiritul lui înalt.

Din afară de Brașov, și mai ales din depărtări, foarte puțini se arătară. Dela Blaj: Dr. Bunea, Dr. Maniu, Domșa, red. »Unirei« și profesorul Papiu, dela Cluj: Dr. Poruțiu și protopopul Dr. Dăianu; dela Deva: Francisc Hossu Longin, avocat și bun prietin al răposatului; dela Orăștie: Dr. Vlad; apoi deputații Dr. Lucaciu și Dr. Vajda, și redactorul Ion Bacalbașa din București; câțiva preoți din jurul Brașovului, și am isprăvit cu cei ce au alergat să dea onorul cel din urmă acestui Nestor al ziariștilor români.

Casa mortuară era într-adevăr în adâncă jale; vechia zidire părea, că s'a dărăpănit de durere. Lumea vine prin gangurile strâmte, tăcută, duioasă, şi se apropie cu o respectuoasă evlavie de camera cernită, în care Aurel Mureşanu îşi începuse somnul de veci. Pare că într-adevăr doarme, obosit de greul muncii. La palida lumină a câtorva palide facle se zăreşte faţa lui de patriarc venerabil. E tot aşa de alb, argintiu, cum l'am văzut înainte cu vre-o trei ani în boala sa grea. Medităm o rugăciune, o tainică şoptire spre lumea spiritelor, şi ne retragem, să nu-l trezim cumva în liniştea sa binemeritată. Trecem prin atelierul tipografiei... Totul pausează, maşina e legată cu lanţ, ca să nu să invârtă roata, simbolizând libertatea presei la noi. Întrăm în redacţie, locul de întâlnire al oaspeţilor veniţi la înmormântare. O deprimare generală; oftate lungi şi tăcere şi mai îndelungată. Se întâlnesc aci oameni aşa de îndepărtaţi cu sufletul de spiritul acestui locaş, care era reşedinţa Drului Aurel Mureşanu. Aşa de îndepărtaţi, şi totuşi apropiaţi — prin firul istoric. În respectul trecutului suntem una şi dacă în prezent ne deosebim atât de mult. Măcar că prezentul trebuie să fie în strânsă legătură cu trecutul... Dar ne mai uneşte idea morţii, simţul pierderii, fiorul durerii şi nesiguranţa viitorului. Peste toate însă măreţia aceluia, care numai este, şi pe care îl preţuim cu toţii acum, când numai e între noi...

La 4 oare precis se începe ceremonialul înmormântării. Se face binecuvântarea, şi apoi ne pornim încet pe trepte în jos. În urmă ne vin valeţii cu mulţimea cununilor. Ce de flori şi ce de frunze! Câţi spini ai vieţii vor avea să acopere ele. Câte bande late de mătăasă, tricoloră şi multicoloră; câte rane ale vieţii ar putea să-i lege ele...

Din piaţa Braşovului se porneşte cortejul; un cortej destul de lung. Mulţime mare priveşte din toate părţile. De pe carul cu cununile vântul flustura banda cu tricolor, care a trebuit să se îmbrace în doliu, altfel ar fi fost delăturată, ca contrar statului. În doliu îmbrăcat, de moarte, e admis însă. Pe lângă sicriu un nor de fum se înalţă din facle. Le poartă tinerii şi ţăranii braşoveni. Frumoasă gardă venerabilului bătrân, care ca o facle a luminat, până s'a consumat, în mijlocul braşovenilor, dintre cari doar tinerii şi ţăranii, l'au înţeles şi l'au preţuit mai mult. —

Ajunşi la poarta cimiterului Groaveri, cortejul se opreşte. Tâmpa cu tot brădetul şi făgetul seu se luminează pe o clipă, de după noul greu ce ne stă de asupra. Mulţimea umple viranul larg din jur şi priveşte cu respect, la cel ce intră în Panteonul străbunilor. Îndată la intrare se află mormântul poetului Andrei Mureşanu. În preajma lui se opresc preoţii Blajului şi până să descarcă cununile şi se coboară sicriul de pe dric, un preot ceteşte evanghelia uşii. În lumina acestui duios amurg, al unei zile şi a unei vieţi luminoase, ca o zi de vară, resonă cu atâta înţeles cuvintele sfintei scripturi:

«Eu sunt uşa: prin mine de va intra cineva se va mântui...!»

«Eu am venit, ca viaţă să aibă, şi mai mult să aibă. Eu sunt păstorul cel bun; păstorul cel bun sufletul său şi-l pune pentru oi... Eară năimitul fuge, că năimit este, şi nu-i este lui grige de oi.»

«Și alte oi am... și viersul meu îl vor auzi și va fi o turmă și un păstor...»

Intrăm în «capela» cimiteriului, care e mai mare, și nespus mai frumoasă, decât biserica celor 6000—7000 mii de Români din Cluj. În mijloc se așează pe catafalc sicriul. Preoții iau loc înaintea iconostasului. Lumea distinsă, ce umple capela, privește cu drag acest tablou. În fața iconostasului acestei biserici ortodoxe patru preoți uniti, având în frunte pe fruntașul intelectual al Blajului Dr. Bunea. Tabloul trebuie să fi fost interesant. Nu se simția nici o sminteală. Ornatéle preoților, înfășoșarea lor, sufletul lor, mentalitatea lor, se potrivește bine în această biserică. Totuși suntem noi una...

La ecteniile, zise de redactorul «Unirii» și la rugăciunile rostite de Dr. Bunea și Dr. Dăianu, răspunde corul măiestrului Dima. *Spiritul* se învâluie cu *duhul* și se cer *îndurările* și *milele* aceluiaș Părinte, pentru noi toți, și pentru morți și pentru vii, și în unda fermecătoare a cântărilor ce se revarsă lin, lin, din cor, se unesc toate sufletele, se înfioară de o potrivă toate inimile, și se înalță toate mințile, spre a se închina lui D-zeu, D-zeul Părinților nostri. Sublimă scenă, sublimă simțire și consimțire, adusă drept omaj lui Dr. Aurel Mureșanu.

Cântările corului Dima nu le mai auzisem de mult. Poate și asta m'a fermecat și m'a emoționat. Dar au spus și alții, cari l'aud mai des, că a fost la culme. Măiestrul a cărui inimă a fost scăldată în baia amară a durerii, nu de mult, părea că-și varsă propria sa durere în accentele susținute și reținute ale corului său, perfect disciplinat.

Cântărețul *Blajului*, Aron Papiu a cetit cu simț apostolul, apoi părintele Moise Brumboiu, administratorul gr.-cat. al Brașovului, a cetit duios evangelia, și îndată a început părintele Canonic Dr. Bunea, noul membru al Academiei, discursul său panegiric. A fost cu adevărat un discurs academic, înalt ca concepțiune, bine încheiat ca alcătuire, categoric în declarațiuni, puternic în fond și bine rotunzit în formă. Cu un cuvânt un discurs demn de Dr. Aurel Mureșanu, ca și de Dr. Augustin Bunea. Aveam impresia unui discurs de recepțiune în Academie.

La mormânt s'au rostit eară mai multe cuvântări. Dr. Vas. Lucaciu, a vorbit chipul în numele organismului nostru politic așa de neorganizat. Scurt și cuprinzător, demn și frumos a fost cuvântul d-lui Bacalbașa în numele presei române preste tot. Bine potrivit a fost acel adio tineresc, rostit în numele «României June» de tinerul Cor. Pop; dar foarte frumos, ca fond, ca formă și ca dicțiune, a fost cuvântul d-lui Dr. Ales. Bogdanu, în numele soc. «Petru Maior». Tinerul profesor a dat un fond cultural foarte potrivit pentru tabloul vieții și activității lui Aurel Mureșanu, arătându-l cum a fost el o viață întreagă mijlocitorul ideilor lui Petru Maior, cătră cei mulți, cari trebuiesc să le cunoască și însușească. —

După cuvântarea caldă a bătrânului Dr. Lengher, în numele brașovenilor, Aron Papiu a cântat cu duioșia proprie cântărilor noastre bisericesti: «Veniți fraților să dăm mortului cea din urmă sărutare»... și ne-am împrăștiat, lăsându-l pe Mureșanu, singur, cu spiritele favorite ale străbunilor, cum a și fost în viață...

Și s'a isprăvit înmormântarea, care pare că n'a fost înmormântarea unui om, ci cutropirea unei lumi, coborârea unei epoci, sfârșania unor ideale, care nu-i iertat să se sfârșească niciodată.

Lăsa-le vom, să cadă cu reprezentantul lor clasic, care a fost Aurel Mureșanu, sau vom avea, cei mulți, puterea lui, și vom susține steagul culturii deșteptătoare, ce a picat din mâinile lui? Vom vedea și vom cerca.. — * * *

Dela Academia Română.

— Dr. Augustin Bunea. —

Sesiunea din acest an a Academiei Române din București a deșteptat și la noi o deosebită interesare. Săptămâni de arândul se așteptau cu viu interes — bine înțeles deosebit era și acest interes, după interesele ce ne deosebesc — veștile ce veniau dela Academie. Nu ne

Dr. Augustin Bunea.

interesau într'atâta premierile, cât mai mult alegerile noilor membri. Se știa, că și în anul trecut se dăseră lupte, lupte mari, dar nici de cum frumoase, în jurul acestei teme. Se invocaseră argumente, și mai ales contra-argumente detestabile, cari se dovedeau mai aproape de Bizanț, decât de metropola culturii și literaturii române, care este, și trebuie să fie, Academie. —

Esșirea la lumină a acelor proceduri, neștiințifice și neromânești, ne umpluseră de amărăciune, pe toți cei ce ținem la aceasta venerabilă instituțiune, și la maturul corp de învățați, pe care ne-ar plăcea să-l vedem tot la înălțimea tradițională. Eată de ce așteptam cu interes viu sesiunea din ăstan a Academiei. Era vorbă, să vedem, de avem a face cu un sistem sau cu un simptom trecător?

În acest moment «Analele Academiei» nu ne stau la dispoziție și nu știm, nici din alte părți, ce și cum s'a petrecut, avem însă satisfacția de a constata, că și unul din cei mai chemați ai noștri a fost ales acolo, unde îi era locul, între membrii Academiei. Este canonicul învățat și rodnicul istoriograf ardelean Dr. Augustin Bunea. În același timp a mai fost ales membru, în aceeași secțiune istorică: vicarul gr. or. dela Oradea Vasile Mangra și Mihail Șutzu, un numismat din România. Ear membru corespondent a fost ales protopopul din Lugoj, deputatul Dr. George Popovici. —

Că oare prin ce forme și reforme, prin ce lupte și compromise, s'au străcurat aceste alegeri, nu știm și nu căutăm acum, ci constatăm faptul, că nici o apucătură «aproape de Bizanț» n'a mai prins și n'a mai putut împiedica să fie ales acel unul, care era mai chemat și mai indicat prin valoarea operelor sale.

Alegerea dlui Dr. Bunea înseamnă nu numai recunoașterea, bine-meritată, a unei activități reale și rodnice pentru istoria Românilor, ci și o mare achizițiune pentru Academie și pentru cultura, al cărei prim organ și reprezentant este ea.

Operele d-lui Dr Bunea: «*I. Inocențiu M. Clain*» (Blaj, 1900) «*Episcopii P. Paul Aaron și Dioniziu Novacovici*» (Blaj 1902) constituie reale studii de istoriografie modernă românească.

Scrierea sa mult discutată și contestată: «*Vechile episcopii românești*» (Blaj 1902) arată că avem a face cu un istoriograf, care a făcut scrutări la însăși isvoarele istoriei, și are și spiritul de creațiune și de concepțiune, care și când, din ori ce pricină, n'ar putea verifica peste orice indoială o teorie nouă, dă impulsioni puternice altora pentru astfel de preocupățiuni, cari sub buna călăuzire a bunsimțului, numai de folos pot fi culturai noastre naționale. De «*vechile episcopii*» și noua concepțiune ce o represintă ele' va fi încă vorbă, negreșit. Poate chiar autorul lor va relua în curând cuvântul, cea ce și domir. Putem însă constata de pe acum, că tot ce s'a biete scris la noi în materie de istorie, în timpul din urmă, se datorește mai ales impulsului dat de Dr. Bunea prin «*Vechile Episcopii*». Așa cât am putea zice, în mai multe înțelesuri, că dacă domnii Vas. Mangra și Dr. G. Popovici au fost distinși de «*Academemlia Română*» d-l Dr. Bunea își are și aci partea sa de merit, direct sau indirect, cu voie sau fără voie. Și bine este așa. Rivalitatea nobilă trebuie să înlocuiască odată, în fine, toată concurența aceea necurată, care nu poate avea loc acolo unde se cere «*spirit și adevăr*», căci cu «*spiritul și cu adevărul*» se cade să ne închinăm Lui!

Nu mai amintim de celelalte scrieri mai mărunte, și de feliuritele alte manifestațiuni literare ale Drului Bunea («*Discursuri, Autonomia bisericească, Diverse*» (Blaj 1903.) și de scrierile polemice asupra lerar-chiei bis. și Sava Brancovici, ci constatăm numai că de astă dată Academia Română a făcut o alegere nimerită, care și alesului, ca și alegătorilor, le face onoare.

Tot ce am dori este, ca de acum D-l Dr. Bunea, slobozindu-se de toate acele însărcinări și îndatoriri, cari nu-s proprii științei, și pe, cari, în Blaj, și alții le pot face, să-și reiee firul scrutarilor si lucrărilor istorice, întrerupt de câți-va ani, și să ne mai deie opere de adevărată știință istorică.

Blajul, mai ales Blajul, care cuprinde atâtea forțe bune, atâtea porniri nobile, ideale, și cărora numai îndemnul bun și buna călăuzire le lipsește, — își cere omul seu, pentru ca printr'un încordat avânt să-și recucerească locul avut și meritat în viața noastră publică, culturală și politică, de o potrivă.

Lângă «*Vitesda*» culturai românești Blajul își reclamă omul seu, și Academia Română a indicat pe acest om, care e chemat și e ales

să fie sufletul tuturor celor ce vor să muncească la zidirea Blajului — în înţelesul larg şi istoric al cuvântului — pe câmpul vast al culturii şi literaturii române.

Dee Dumnezeu ca așa să fie! —

* * *

Pentru fondul noiei biserici din Cluj.

Prin moartea regretatului fondator Stefan Havaşi, biserica română gr.-cat. din Cluj a ajuns în folosinţa unei averi de o sută mii coroane, menită pentru zidirea unei noue biserici. Deşi suma aceasta nu ajunge nici pe de parte la acoperirea speselor unei biserici, ca cea ce trebuie să se ridice în mijlocul Clujului, ea poate fi temeiul de apropiată lucrare pentru ajungerea măreţului scop. Acum deci, când lucrarea se începe, sunt mai bine venite ca ori când, până aci, ofertele bunilor creştini spre acest sfânt, scop. Insemnăm deci cu deosebită graţitudine cele mai nouie contribuiri:

439.	Vas. Ghiran, Cluj (Ipar u. 5)	5 cor.
440.	Il. Sa Colonel G. Horváth, Cluj	10 cor.
441.	D-l Const. Jurcan, Cluj	5 cor.
442.	George Stupar	7 cor.
443.	Stef. Magyarosi, Cluj Köves u. 5	20 cor.
444.	D-na Ved. Vescan, Cluj	5 cor.
445.	Prale Ioan, Feiurd,	6 cor.
446.	Dr. Ioan Hica,	2 cor.
447.	Iuliu Bardossy, insp. reg. de şc. în p. Sibiu	1 cor.
448.	Dr. Iuliu Florian, preot militar, Viena	100 cor.
Total:		161 cor.

D-zeu să le răsplătească tuturor!

— **Societatea de Lectură a femeilor române din Turda** aranjează *Petrecere de vară* Luni în 12 Iulie st. n. a. c. (în ziua Ap. Petru şi Pavel) în sala cea mare a Hotelului »Elisabeta« din Turda. Începutul la 8 oare seara. Venitul curat se va întrebuinţa pentru întregirea bibliotecii societăţii. Suprasolviri sunt a se trimite la adresa d-nei cassiere: Augusta Dr. Moldovan. În ziua următoare excursie la »Cheia Turzii».

— **Esamenul la şcoala română de băieţi şi fete** din Cluj s'a ţinut în 6 Iunie şi a reuşit foarte bine. A asistat, la esamenul şcoalei de fete mai ales, şi Revs. d. canonic Alesandru Uilăcan, din Blaj, care se afla întâmplător în Cluj, cum şi d-l Iosif Orga, cassarul »Fondului şcoalei de fete« ca delegat al comitetului acestui »Fond«, majorul Popa, şi alţii, cari toţi au ramas perfect satisfăcuţi. Esposiţia lucrurilor de mână a fetiţelor a fost frumoasă. Şcoala de băieţi condusă de d-l A. Pora, a dat asemenea foarte bun esamen după amezai. —

— **Inteligenţa română din Lechinţa şi jur** aranjează *Petrecere de vară* cu dans în 18 Iulie n. 1909 în pavilionul »Coroana« din Lechinţa.

— **În Timişoara** s'a pornit acţiune pentru înfiinţarea unei bănci române de asigurare.

— **On. Aurel Hățeganu**, fost capelan și catichet în Cluj, a fost trimis, la propria sa cerere, de preot pentru Românii gr.-cat. din Cheveland (Ohio) din America de Nord, în locul d-lui *Dr. Alesandru Nicolescu*, care se reîntoarce, după doi ani, a-și reocupa catedra sa la facultatea teologică din Blaj. Deodată cu părintele Hățegan s'a dus în America, în 17 lunie n. a. c. și on. Ioan Pop, fost preot în diecesa Gherlei. Părintele Pop se așează ca preot în Aurora (statul Illinois) în locul părintelui Epaminonda Lucaciu, care trece la New-York, unde conduce și casa de emigrare, întemeiată de curând, spre a îngriji, de cei ce vin din lumea nouă, sau merg în ea. Acum sunt 4 preoți gr.-cat. în America și tot nu sunt destui.

— **Procese vechi și noue.** Însemnăm pe scurt niște procese simptomatice, despre cari ziarele așa numite naționaliste, nu iau notă.

Se pornise împotriva preotului din Mărgău (l. Huedin) *Romul Romonțan* un proces de agitație pe pretextul, că după adunarea poporală ținută în Fildul de mijloc în 8 Aprilie 1907, ar fi zis în Huedin, într'un local public, că oamenii să se pregătească de revoluție și să stee gata; de bani să nu poarte grije, că le dă *Dr. Frâncu* din Cluj, cât le trebuie. În procesul susținut de procurorul din Cluj între martori figura ca martor clasic și o chelneriță din Huedin. Era o manevră ticluită probabil de aici din Cluj, tot așa de cu artă, ca și aceea ce tot pe atunci se lansase în «Elöre» din Cluj, strigând că Ardealul e în flacări, că se pregătește revoluție de țerani, ca în România, și că capii mișcării sunt protopopul Dăianu, *Dr. Frâncu* și *Dr. Vajda*, care tocmai în 8 April 1907 își ținu faimoasa vorbire cu «versurile» în dietă. Paralel să pusesse la cale denunțări, că tinerimea română din Cluj ar fi fost pusă la cale cu bani prin *Dr. Frâncu* și soții pentru agitații politice, — ear ancheta pornise. Pentru zdrobirea acestei criminale intrigi s'au dat telegramele de desmintire, după cari «naționaliștii» au făcut trădători pe *Dr. Frâncu* și *Dr. Dăianu*, pentru că, spre a combate acusa de conivență, au desaprobat pășirea cu «versurile» a D-lui *Dr. Vajda*, pe care a desaprobat'o clubul deputaților naționaliști și toată românimea serioasă. — Procesul contra părintelui din Mărgău, *Romul Romonțan* dovedește, că intriga era pusă cu mână lungă, pe două fronturi, și avea două tăișuri pe o formă de înveninate, cum numai «*mâna neagră*» le știe alcătui. A ținut procesul peste 2 ani. Apărător a fost *Dr. Victor Poruțiu*. În fine s'a sistat, dovedindu-se netemeinicia veninoasei iscodiri, plămădită în inimi de — Român. Oare «*Tribuna*» cu colaboratorii sei din Cluj să nu știe că cine?

Un proces de agitație tot așa de simptomatic, s'a fost pornit în primăvară contra alor 7 învățători români din jurul Clujului pentru că au cântat, la o petrecere, în *Gârbou*, vechia cântare, cu sujet din vremea Tătarilor. «*Sună buciumul de alarmă.*» Apărător a fost *Dr. Amos Frâncu*. Tribunalul din Cluj a abandonat acusa; procurorul a apelat, însă pe cum aflăm, procurorul suprem a revocat apelația.

— **La mănăstirea din Maria-Pócs** a călugărilor basilitani ruteni, (oare când era a Românilor) unde mulți dintrai nostri peregrinează și acum, a fost ales egumen părintele Leon Man, preot român.

— **»Lupta»** din Budapesta publică în nrul de la 27 Iunie (105) o pretinsă știre telefonică, în care zice:

Brașov, 26 Iunie (Telefon). A doua zi după înmormântarea regretatului Dr. Aurel Mureșanu, directorul »Gazetei Transilvaniei» s'a ținut referitor la menținerea și mai departe a »Gazetei» un consiliu familiar, la care au participat afară de membrii familiei și domnii: Dr. Mihali, Dr. Lucaci, Dr. Vajda, Dr. Vlad și Dr. Maniu deputați în Cameră; Dr. Dăianu protopop și mai mulți alți fruntași din Brașov. S'a discutat mult asupra modului de a menține și mai departe »Gazeta». Ea va sta sub conducerea unui comitet compus din mai mulți bărbați distinși ai societății române din loc. Ideea lansată de unii participanți la consiliu, că anume »Gazeta» să fie mutată la Cluj — s'a abandonat!

Nu înțelegem cum vine »Lupta» să publice informații, telefonice sau netelefonice, despre consilii familiare și consfăturii intime. Reprobăm însă că publică inexactități. Pe cât știm noi Dr. Mihali n'a fost în Brașov la înmormântarea D-rului Mureșanu. Dar ceea ce e sigur e că domnii din Cluj, cari au participat la înmormântare, n'au luat parte la nici o consfătuire, și au plecat încă în aceeași zi spre casă. Ca să se știe.

— **Vizitație canonică în Jiu.** Ni-se scrie: Însemnătatea deosebită, ce o are câte o vizitație canonică săvârșită de un archireu, mă face să relevez vizitația P. S. Sale Episcopului dela Lugoj, Dr. Vasile Hossu, care în zilele 29 Maiu — 8 Iunie a. c. a cercetat iară Jiul și Țara Hațegului.

Prilej de aceasta vizitație canonică a dat sfințirea bisericii din Lupeni, comună situată în Valea Jiului românesc.

Comuna aceasta, cu bogate mine de cărbuni, dezvoltându-se repede și vechea bisericuță de lemn ne mai fiind în stare a cuprinde credincioșii, a fost nevoie de o noua biserică gr.-cat. La stăruința și sub conducerea parochului Atanasie Bologa s'a zidit acolo biserică frumoasă, în preț de 35 mii coroane. Ridicată pe un deluț asupra comunei, cu structura-i armonioasă, de stil roman și bizantin, cu dimensiunile gingașe: biserica din Lupeni face o impresie dintre cele mai bune.

La sfințire P. S. Sa Episcopul Lugojului, însoțit de Ilustr. Domn Canonic-prelat Ioan Boros, a sosit la Lupeni în 29 Maiu seara la 6 oare. La gară a fost salutat de antistia comunală și de eforia minei societății »Uricani—Valea-Jiului». În convoi impozant — în frunte cu preoțimea îmbrăcată în odăjdii — au mers la biserică, trecând prin 3 porți triumfale: una a antistiei comunale, alta a numitei societăți și a 3-a a comunității bisericesti. La ușa bisericii parochul local a salutat pe Ilustr. Sa. După aceea s'a celebrat vecernia și ceremoniile pregătitoare sfințirii de biserică, după care mai mulți preoți în frunte P. S. Sa au ascultat mărturisirile credincioșilor. Înainte adecă s'au ținut — Vineri și Sâmbătă — și misiuni populare, sub conducerea Cl. Dr. V. Frențiu, protopop în Orăștie. Deși timpul a fost nefavorabil, au avut bun succes.

Duminecă dimineața la 8 oare s'a început s. Liturghie, împreună cu sfințirea bisericii și cu hirotonire de preot. Anume P. S. Sa — după vechiul obicei al bisericilor orientale — a făcut și aici ce a făcut astă toamnă la Săn-Nicolaul-mare: a adus cu sine un cleric, pe dl Traian Mihai, pe care l-a hirotonit întru preot. Ceremoniile sfințirii au decurs foarte impozant, cu mare asistență de preoți. Cântările le-a dat corul românesc din Lupeni, sub conducerea parochului Atan. Bologa. Poporul umplea nu numai biserica, dar și curtea ei, căci venise oameni din satele vecine și îndepărtate. Cu multă evlavie asculta mulțimea mai ales predica Preasfințitului Părinte, rostită după evanghelie. După sf. Liturgie P. S. Sa cu preoții au ieșit în cimiter, unde au făcut dezlegarea morților și dezlegare de pomană, care a pregătit-o poporul întru onoarea acestei ocaziuni sărbătorești.

P. S. D-l Episcop mergând la casa parochială, a primit deputațiile deosebitelor instituțiuni și corporațiuni din loc, storcând admirația tuturor prin cuvintele de înaltă înțelepciune politică și pastorală, cari le adresa cătră toți.

S'a servit apoi un banchet în onoarea Arhiereului din partea societății de mine din Lupeni. După amiază a fost vecernie solemnă în biserica cea nouă.

Luni, a 2-a zi de Rusalii, P. S. Sa a celebrat liturghie în biserica parochială din Vulcan, biserică asemenea nouă și pompoasă. A predicat P. S. Sa despre spiritul Sfânt, pe înțelesul tuturor.

În aceeași zi după amiază a mers cu trăsura până la Petroșeni, unde a făcut mai multe vizite, cercetând și pe venerabilul șef tractual, care din cauza morbului nu a putut însoți pe Preasf. Părinte pe teritoriul districtului său.

De aici s'a pornit la vizitarea parochiilor din Țara Hațegului. S'au vizitat pe rând aproape toate parochiile din Vicariatul Hațegului, între cari unele, cari n'au văzut vlădică de pe vremea fericitului Leményi, altele n'au văzut vlădică de loc. De acestea se ține parochia Lunca-Cernii cu filiile: Meria, Ruscabaia, Vadu-Dobri.

Mai interesantă au fost calea dela Lunca Cernii la Meria. Calea duce pe o coastă rea, unde nu poate merge trăsura cu cai. În cară cu boi, frumos împodobite, a făcut aceasta cale arhireul cu suita sa. Și cei cari au fost de față, spun, ce duior era: cum mergea înalta societate încet — încetinel, iară mulțimea de popor, trăgea la doine, vesele și melancolice, arii moștenite dela codru, dela păsări ori dela strămoșii Daci...

Aceasta cale singură ar merita o descriere amănunțită din partea cuiva dintre cei competenți.

nob.

— Tinerimea română din Cluj și jur invită la *Petrecerea de vară* ce o va aranja în 18 Iulie a. c. în hotelul dela gara Apahida, în favoarea bisericii gr.-cat. române din loc. Începutul la 8 oare seara. Prețul de intrare: de persoană 1 Cor. 60 fileri. Apahida la 5 Iulie 1909. Dr. E. Dăianu, protopop președinte. V. Moldovan, preot v.-președinte.

B. Hopârtean, preot controlor. I. Mureşianu, preot secretar. V. Borgovan, preot cassier. Solviri peste taxa de intrare se primesc cu mulţămintă şi se vor publica. Comunicaţia trenurilor: seara la 5 oare soseşte de către Braşov şi Dej; la 6 oare şi la 9 oare de către Cluj.

Comitetul aranjator.

— **Declaraţiune.** «Tribuna» în nr. 129, publică de nou, ca de atâtea alte ori scornituri perfide la adresa mea. Constat, că la preparandia de fete ca şi la cea de băeţi, propun studiu religiunii în limba română, după manuale româneşti, şi că a trebuit să lupt mult pentru validitatea acestui drept. Scornitura e cu atât mai neîntemeiată că în anul acesta nici o elevă gr.-cat. n'a făcut examen de învăţătoare.

Dr. E. Dăianu, protopop.

Cărţi — Reviste — Ziare.

— **Păstorul Sufletesc.** Nr. 7. an. IV. publică predici pe Iulie, de Dionisiu Bran, Al. Hosszu, Vas. L. Pop, Aurel Todor, Romul Stoica, şi — ce e mai mult — de Sam. Clain, din ale cărui «*Conciones valachicae*» d-l St. Tăşedan transcrie două cuvântări puternice. După ce revista aceasta de predici, se ocupă acum şi cu actualităţi, persoane şi stări, numărul din urmă chiar cu stări din Cluj, ori câtă bună voinţă transpiră, trebuie să facem în interesul adevărului unele rectificări.

În general este greşit a ascrie activităţii şi insistenţei unei singure persoane, chiar şi când acea ţine loc de conducător, dezvoltarea îmbucurătoare şi rezultatele muncii de ani întregi, la care ia parte o corporaţiune mare de bărbaţi, cum e o biserică, o parohie şi o epitropie a ei. În special în Cluj, unde este un curatorat de 15 bărbaţi, între cari cei mai fruntaşi mireni, ce-i avem, trebuie să se recunoască partea mai însemnată a rezultatelor ajunse acestei pleiade de bărbaţi devotaţi bisericii.

Atâta în general. În deosebi însă rectificăm că iniţiatorul *mensei academice* nu este d-l protopop Dăianu, care a spriginit altfel aceasta instituţiune. Ideea mensei s'a ivit chiar înainte de venirea sa în Cluj.

Ear cât pentru fundaţiunea bisericii nouă meritul revine exclusiv marelui ctitor Ştefan Havaşi, şi nimeni altul nu-l poate reclama pentru sine, şi nimenui altuia nu i-se poate ascrie.

În ce priveşte fondul strâns pentru aceasta biserică nouă, înainte de marea danie alui Havaşi, apoi în 1902 era de fapt adunată o sumă de 37, 773 cor. respective 29. 773 cor, ear nu 5726 cor, cum spune «P. Sufi.» Ear în cei 5 ani următori s'a sporit fondul cu 130,000 coroane. Aceste date s'au publicat chiar în «Răvaşul» din 1908, la pag. 473.

— «Lumea Nouă» va fi titlul noului ziar independent, ce va apărea la 15 Iulie n. a. c. în *Cleveland* (W. 6007 Detroit Ave.) sub îngrigirea d-lui V. E. Moldovan. Ziarele de până' acum din Cleveland: «Românul» și «America», au fost oprite de a intra în Ungaria. Nu știm «Lumea Nouă» va înlocui celelalte două foi — cum ar fi de dorit — ori va fi, cum zice Neamțul: «Der Dritte im Bunde» ?

— În discursul d-lui D. Zamfirescu, atât de mult discutat, în ce privește *poporanismul*, sunt părți clasice în ce privește *poporul românesc*. De mult nu s'au mai spus așa de frumoase și călduroase cuvinte despre *ființa și originea Românilor*, ca cele de paginile 6—11 ale acestui discurs. Vom căuta să revenim.

— *Memoria lui Eminescu*, celui nemuritor, a fost reînviată în toată românia, la 29 Iunie, din prilejul aniversării al 20-lea al morții lui *Sămănătorul*, *Luceafărul*, ca și alte foi și reviste, au închinat câte un întreg număr lui Eminescu.

— *Edițiunile Academiei Române*. Constatăm cu bucurie, că Academia dă acum o mai estinsă publicitate cărților ce es în editura ei, și astfel tot mai mulți pot aprecia activitatea ce să desfășură în jurul ei și se pot înfrupta din roadele acestei activități. Au apărut în timpul din urmă scrierile acestea:

Poporanismul în literatură. Discurs de recepțiune de Duiliu Zamfirescu, cu răspuns de T. Maiorescu. (Prețul 1 leu).

Letopisețele lui Azarie de I. Bogdan (1. leu 60 b).

Cum se căutau moșile în Moldova la încep. veacului XIX: de Radu Rosetti (1 leu 50 b).

Bogdan Petriceicu Hajdeu, discurs de N. Gane, cu răspuns de Iacob Negruzzi. (1 leu).

Un proces de sacrilej la 1836 în Moldova, de Radu Rosetti. (50 bani).

Radioactivitatea apelor minerale în România de Dr. Hurmuzescu. (20 bani).

Problemele turbării de Prof. Dr. Babeș. (20 bani).

Se pot procura prin orice librar sau de la Biblioteca Academiei, Române, București.

— «*Revista Politică și Literară*» din Blaj a reapărut, cu primăvara, sub direcțiunea d-lui Aurel Ciato, cu o ceată de colaboratori. Și ca fond și ca formă «*Revista*» dovedește un hotărât progres față de trecut, și îi dorim o viață solidă și îndelungată. Blajul e timpul să-și aibe revista sa culturală și politică, spre a-și relua rolul avut în interesul binepriceput al neamului. Printr-o concentrare bine organizată a puterilor «*Revista politică și literară*» ar putea să devină acest organ al Blajului istoric. —

— «*Transilvania*». Am salutat cu bucurie reapariția «*Transilvaniei*», organul «*Asociațiunei*», deși n'am avut prilej a înregistra acest fapt. Cei doi numeri au adus bogat material istoric și prețioase studii,

dovedind astfel și mai mult, ce mare greșală s'a făcut când s'a părăsit «Transilvania» spre a lăsa pe secretarii »Asociațiunei» să-și împartă puterile cu alte întreprinderi de acest fel, cari nu sunt ale »Asociațiunei». Să judecăm numai obiectiv și drept, și vom vedea că adevărul se impune celor cu bună credință. —

Cătră p. t. abonați.

Încheindu-se semestrul I. al anului ne rugăm să binevoști a Vă arangea abonamentul, atât pentru trecut, cât și înainte, până la sfârșitul anului.

Ori câte jertfe aducem noi, e absolut de lipsă pentru susținerea revistei, ca toți p. t. abonați, să-și reguleze abonamentul înainte și ori ce restanțe să fie plătite.

BCU Cluj / Central University Library Cluj **Comitetul Revistei.**

La administrația »RĂVAȘULUI» se află următoarele cărți:

1. »Predicile lui Petru Maior» pe Dumineci și Sărbători. Ediție cu lit. lat. de Dr. E. Dăianu, broșurată 6 cor. legată frumos în pânză. cu călcăiu de piele, și inscripție aurită, 7 cor.
2. »Propovedaniile lui P. Maior», predici la înmormântări, legate ca și predicile celelalte 4 cor.
3. »Statul, Biserica și Școala, de Sarmaságh Géza, trad. I. N. Pop. Carte premiată de facultatea teologică a universității din Budapesta. Cu o prefață de Dr. E. Dăianu. Prețul 1 cor. 50 fil.
4. »Roadele miiiei Creștinești», de Teod. Câmpianu Cu o prefață de Dr. E. Dăianu. Volum de cuprins pedagogic moral, elegant tipărit cu număroase ilustrațiuni. Prețul 3 cor.
5. »O alegere de episcopi moldoveni» în 1557—8, de N. Iorga, cu 2 ilustrațiuni. Prețul 10 fil.
6. »Castelul din carpați» roman de Jules Verne, trad. în românește de V. Onișor, ed. Dr. E. Dăianu. Cu mulțime de chipuri. Prețul 1 cor. 60 fil.
7. »Mama Sfântului Augustin» de Episcopul Emil Bougaud, trad. de Salba. Frumos legată în pânză 4 cor. Broșurată 3 cor.

La comande să se adaugă și 5% porto postal.

CĂRȚI NOUĂ

I. De la «Minerva» am primit:

- C. Negri: Versuri, proză, scrisori*, cu un studiu, de E. Gârleanu. L. 1'50
Ecaterina Pitiș: Poezii. (Volum elegant) Lei 1'50.
St. O. Iosif: Tălmăcirii. (Traduceri din Carmen Sylva, Goethe, Schiller, Heine, Petöfi, etc.) Lei 1'50.

Din Biblioteca populară a Minervei:

- Nr. 33. *Datinele noastre la naștere*, de Artur Gorovei.
 Nr. 36. *Laménais: Cartea poporului*, trad. de S. Georgescu.
 Nr. 37. *Din Bătrâni*, de I. A. Candrea (Cum și ce povestesc cronicarii).
 Nr. 38. *Dumas-tatăl: Strigoiu Carpaților*, trad. de D. Anghel și St. O. Iosif.
 Nr. 39. *Ion Adam: Voia Mării*. Prețul unui nr. 30 bani.

II. Biblioteca românească Socec.

- Nr. 52. *M. Kogălniceanu: Deschiderea Cursului de istorie națională*. (30 bani).
 Nr. 53. *P. Dulfu: Snoave*. (30 bani).
 Nr. 56. *Delavrancea: Stăpâna odată*. (30 bani).
 Nr. 57. *Racine: Andromaca*. Trad. de D. Nanu.
 Nr. 61. *Aripi negre. Poesii de Donar Muntean*. (30 bani).
 Nr. 62. *Viața casnică a animalelor*, trad. din rusește de Dr. Dușcian.
 Nr. 63. *Carmen Saeculare* de Anghel-Iosif.
 Nr. 68—71. *Discursul lui S. Bărnaș*. (1 leu)
 Nr. 73. *Carmoen*s, poem dramatic, de Halun, trad. Anghel-Iosif. (30 bani).

III. Biblioteca pentru toți (Alcalay).

- Nr. 410—411. *Tom Tit: Știința amuzantă*.
 Nr. 419. *Copée: Lăutarul din Cremona*. trad. de Traian Demetrescu.
 Nr. 423. *Lecca: Domnițe și Jupănese române*.
 Nr. 432—433. *Tolstoj: Romanul căsătoriei*, trad. de B. Marian.
 Nr. 437. *Minulescu: Casa cu geamurile portocalii (nuvele)*.
 Nr. 451. *Edgar Poe: Povestiri estraordinare*, trad. de I. Schiopul.
 Nr. 455. *Lud. Daus: Blestemul. Poem*.
 Nr. 456. *Ibsen: Ziua învierii. Epilog dramatic*.
 Nr. 460—461. *Dostoievsky: Precocii*. Trad. D. Dașcovici,
 Nr. 471. *Racine: Andromaca, Tragedie*, trad. de Nanu. (Fiecare număr 30 bani).

